

Pirkko Arjas

EETTINEN NÄKÖKULMA MATKAILUUN

Opinnäytetyö

KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU

Matkailun koulutusohjelma

Joulukuu 2011

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Ylivieska	Aika Joulukuu 2011	Tekijä/tekijät Pirkko Arjas
Koulutusohjelma Matkailun koulutusohjelma		
Työn nimi EETTINEN NÄKÖKULMA MATKAILUUN		
Työn ohjaaja Eija Huotari	Sivumäärä 48	
Työelämäohjaaja Sirpa Soukka (CENTRIA)		
<p>Opinnäytetyössäni olen pyrkinyt tarkastelemaan matkailuun liittyviä eettisiä kysymyksiä. Lähdemateriaalini koostui matkailualan ja filosofian teoksista sekä internetissä ja lehdissä julkaistuista kirjoituksista.</p> <p>Matkailun vaikutuksia on tapana tarkastella yhteiskunnallis-kulttuuriselta, taloudelliselta ja ympäristön kannalta. Kielteisistä vaikutuksista on eniten noussut esille sosiaalisen vastuun puute: ei huolehdita riittävän hyvin ihmisistä eikä toimintaympäristöistä. Toiminnan eettisyyteen kuuluu kuitenkin aina toisten ihmisten huomioonottaminen.</p> <p>Luontomatkailusta on tullut nopeimmin kasvava matkailuelinkeinon haara. Ilman kokonaissuunnitelmaa ja riittäviä lakeja ympäristön suojelemiseksi vaarana on, että kielteiset seuraukset jäävät paikallisten yhteisöjen ja luonnon kannettaviksi. Luonnonvarojen ja ympäristön säästämisen lisäksi on merkitystä sillä, minkälainen suhtautumistapa ja henkinen kulttuuri periytyy jälkipolville. Eettiset käsitykset syntyvät yhteisöissä ja ne periytyvät sukupolvelta toiselle.</p> <p>Kansainvälisillä sopimuksilla on pyritty edistämään vastuullista ja esteetöntä matkailua. Parannettavaa kuitenkin riittää. Ympäristön suojelun lisäksi matkailuelinkeinon eettisyyttä voidaan kehittää tarjoamalla esteettömiä palveluja, unohtamatta näkövammaisia, sekä huolehtimalla turvallisuudesta. Valmiutta katastrofien varalle on kehitettävä.</p> <p>Matkailun kaikissa vaiheissa tehdään valintoja, jotka voivat olla eettisiä tai epäeettisiä. Toiminnan seurauksia tulisikin ennakoida eettiseltä kannalta. Ruohonjuuritasolla kansalaisjärjestöjen työ on merkittävä. Kun kuluttajat osaavat vaatia eettisiä palveluita, yrittäjienkin kannattaa tarjota niitä. Eettisyys on valittu myös Suomen Matkailun edistämiskeskuksen toimintasuunnitelmaan yhdeksi kehityskohteeksi.</p>		

Asiasanat

eettinen, eettisyys, esteettömyys, kestävä kehitys, matkailu, turismi

ABSTRACT

CENTRAL OSTROBOTHNIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES Ylivieska	Date December 2011	Author Pirkko Arjas
Degree programme Hospitality Management		
Name of thesis TRAVEL AND TOURISM FROM AN ETHICAL PERSPECTIVE		
Instructor Eija Huotari		Pages 48
Supervisor Sirpa Soukka (CENTRIA)		
<p>The purpose of my study was to observe travel from an ethical viewpoint. The sources that I used included literature written on travel industry, literature on ethics, current articles in magazines and newspapers and information available on the Internet. In general, the impacts of travel were discussed in terms of economic, socio-cultural and ecological sustainability. The clearest lack of ethics pointed out was the lack of social responsibility, people or their environments having not been taken care of well enough. In order to be ethical, business needs to take into account not only their customers but also other people involved.</p> <p>Nature travel has become the fastest growing branch of tourism. However, without careful planning and proper laws to protect nature, the danger of negative consequences might remain to burden local communities and environments. In addition to saving natural resources and the environment, what counts is the attitudinal culture. Values are formed in communities and they will be inherited by younger generations.</p> <p>International agreements have contributed to responsible and accessible travel. However, much needs to be done locally. Sustainability is one big consideration, others include safety and catastrophes. Work needs to be done also to develop more accessible services for disabled people. In addition, the serving staff needs to have a safe and healthy working environment.</p> <p>The decisions and choices in travel business should be planned carefully. Also the consequences of travel should be anticipated judging from an ethical viewpoint. At the grass-root level, the work by organizations of citizens is meaningful as it teaches consumers to demand ethical services. As a result enterprisers have started to realize the need to offer them. Finnish Travel Board has chosen ethical travel as one of the development targets in their current strategy.</p>		

Key words

easy access, ethical, ethics, sustainable development, tourism, travel

**TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS**

1 JOHDANTO	1
2 EETTISYYS JA ETIIKKA	2
2.1 Soveltava etiikka	3
2.2 Ympäristöetiikka	3
2.3 Aktiiviset kuluttajat	5
2.4 Reilut vaihtoehdot	6
2.5 Globalisaatio ja matkailu	7
2.6 Kestävä kehitys	8
2.6.1 Ekologinen kestävyys	9
2.6.2 Taloudellinen kestävyys	10
2.6.3 Kulttuurinen kestävyys	12
3 YMPÄRISTÖTYÖ MATKAILUALALLA	14
3.1 Luontomatkailu	14
3.2 Eläinsuojelu ja matkailu	15
3.3 Sosiaalinen kestävyys	17
3.4 Kulttuurimatkailu ja eettisyys	19
3.5 Taidekohteet ja ympäristö	24
3.6 Esteettömyys matkailussa	28
3.6.1 Hotelleista esteettömiä	29
3.6.2 Terveellinen sisäilma ja ruoka	31
3.6.3 Turvallisuus matkailussa	31
3.7 Aineettomuus ja riskit	34
3.8 Mainos ja mielikuvat matkailussa	36
4 MATKAILUN YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET	37
4.1 Lentomatkailu ja ilmastonmuutos	37
4.2 Matkustus huippusesongin ulkopuolella	37
4.3 Junamatkat ja ympäristö	38
4.4 Kotimaan matkailu	39
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	41
LÄHTEET	45

1 JOHDANTO

Matkailun edistämiskeskuksen toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2009 - 2012 mainitaan tavoiteltavina arvoina seuraavat: asiakaslähtöisyys, ammattimaisuus, tuloksellisuus ja eettisyys. Arvoista kolme liittyy läheisesti liike-elämään, *eettisyys* sen sijaan on käsite, joka ilmaisee toiminnan tai toiminnan vaikutuksen oikeudenmukaisuutta.

Arkielämässä joutuu usein miettimään, mikä on oikein, mikä väärin. Onko tullut johdetuksi harhaan, käytetyksi hyödyksi tai meneteltyä itse väärin? Luonteeltaan nämä kysymykset ovat eettisiä. Toiminnan seurauksia tulisi ennakoida eettiseltä kannalta myös matkailussa. Epäeettisiä ratkaisuja saatetaan tehdä jo suunnitteluvaiheessa, kun ei piitata paikallisten edusta tai luonnon kestävydestä. Monet matkailuun liittyvistä eettisistä ongelmista ovat samalla kestävä kehityksen ongelmia.

Matkailun kaikissa vaiheissa tehdään valintoja, jotka voivat olla eettisiä tai epäeettisiä. Matkailija voi käyttäytyä epäeettisesti matkakohteessaan, matkanjärjestäjän toiminnassa voi olla sijaa moitteelle tai matkailua varten luotu infrastruktuuri ei ota huomioon paikallisten ihmisten tai luontokappaleiden etua. Matkailuun liittyvät kestävä kehityksen ongelmat olisi ennakoitava ja pyrittävä toimimaan eettisesti.

Opinnäytetyöni aluksi esittelen eräiden suomalaisten filosofien näkemyksiä etiikasta. Mainitsen myös esimerkkejä tapauksista, jolloin matkailun edistämiseksi tehdyt suunnitelmat eivät ota huomioon vakinaisten asukkaiden etua. Seuraavaksi tarkastelen matkailualan tutkijoiden käsityksiä globalisaatiosta, kestävästä kehityksestä, luontomatkailusta sekä kulttuurimatkailusta. Käsittelen myös esteetöntä matkailua ja turvallisuutta, kulkuvälineiden vaikutusta ilmastoon sekä kotimaan lento- ja junamatkailua.

Opinnäytetyössäni käytän termejä *matkailu* ja *turismi* rinnan. Olen yrittänyt noudattaa samaa linjaa kuin käyttämäni lähteet. Termillä turismi ymmärretään yleensä vapaa-ajan matkailua. Työmatkoja ei pidetä turismina, mutta niihinkin saattaa sisältyä virkistysmatka. Usein kongressimatkaan liitetään epävirallinen matka johonkin kiinnostavaan kohteeseen. Esimerkiksi muutama vuosi sitten osallistuin kieltenopettajien kansainväliseen kokoukseen Johannesburgissa. Sen yhteydessä kävin safarilla Tansaniassa.

2 EETTISYYS JA ETIIKKA

Jo antiikin kreikkalaiset filosofit pohtivat eettisiä kysymyksiä. Heiltä on sana *ethos* periytynyt eri kieliin. Alun perin sanalla tarkoitettiin ihmisen luonnetta, yhteisössä vallitsevia tapoja sekä näiden tuntemista ja taitamista. (Häyry 2002, 11.) Häyryn mukaan eettiset käsitykset syntyvät yhteisöissä ja vakaisissa oloissa ne periytyvät sukupolvelta toiselle. Nykyihminen oppii kasvatuksella, mikä on oikein tai väärin. Eettisiä normeja voidaan tuottaa myös valistuksella tai lainsäädännöllä. (Häyry 2002, 14.)

Häyryn mukaan oikeaa käytöstä on 1600-luvulta lähtien määritelty hyveillä, velvollisuuksilla ja oikeuksilla, joiden tarkoitus on suojata ihmisen hyvää elämää ja valinnanvapautta muiden ihmisten mielivaltaa vastaan. (Häyry 2002, 17.) Etiikka ja moraali ovat jokseenkin toistensa synonyymeja. Englantilainen John Locke (1632 – 1704) loi ensimmäisen systemaattisen esityksen oikeuksista, jotka kuuluvat kaikille ihmisille:

- oikeus elämään
- oikeus terveyteen
- oikeus vapauteen
- oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen
- oikeus omaisuuteen
- oikeus oikeudenloukkaajan rankaisemiseen.

Nämä oikeudet pätevät edelleen ja niitä tulisi kunnioittaa kaikilla elämänaloilla. Locken esitys on ollut perustana myöhempien vuosisatojen ihmisoikeusjulistuksille. Tärkein niistä on Yhdistyneiden kansakuntien *Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus* vuodelta 1948. Siinä luetellaan oikeudet, jotka jäsenvaltioiden tulee taata kansalaisilleen sekä muista maista tulijoille. (Häyry 2002, 164-165.)

2.1 Soveltava etiikka

Toiminnan eettisyyteen on aina kuulunut toisten ihmisten huomioonottaminen. Filosofinen etiikka tutkimuskohteena jakaantuu kahteen haaraan, teoreettiseen ja käytännölliseen. Teoreettisen etiikan puitteissa tutkitaan yleisiä ihmisen toimintaa ja asennoitumista koskevia kysymyksiä. Käytännöllinen eli soveltava etiikka pyrkii paneutumaan suoranaisemmin tosimaailman pulmakysymyksiin. Esimerkiksi yritetään selvittää, minkälaisia seurauksia

tietyillä toimintatavoilla voisi olla erilaisissa olosuhteissa. (Häyry & Häyry toim. Airaksinen 1991, 139.)

Hudsonin ja Millerin mukaan (2005) selvin epäeettisyyden ilmenemismuoto matkailuelinkeinossa on sosiaalisen vastuun puute. Ei huolehdi riittävän hyvin ihmisistä eikä toimintaympäristöstä Kun laaditaan hotelli- tai kylpyläsuunnitelmia, paikallisten ihmisten mielipiteitä harvoin kuunnellaan. Helsingin Taivallahteen aiotaan rakentaa kylpylä asukasyhdistyksen vastustuksesta huolimatta. Esimerkkejä muualta Suomestakin löytyy. Hailuodon Marjaniemeen nousi paikallisten asukkaiden mielestä täysin sopimaton hotellirumilus. (Hämäläinen 2011.) Etelä-Suomessa sijaitsevaan Billnäsin ruukkiin suunnitteilla olevasta jättimäisestä hotellista Helsingin Sanomat kirjoitti näin:

Raaseporin Mustionjoen kainalossa uinuu historiallinen Billnäsin ruukki. Mutta ei uinu pitkään. ruukkiin rakennetaan ympärivuotista tapahtumakeskusta, jonka kruunuksi suunnitellaan suurta kokoushotellia. –Puhutaan sadoista hotellihuoneista, kuvailee yrittäjä. Billnäsin kyläyhdistys on suunnitelmista kauhuissaan. Se pelkää, että uudisrakentaminen tarvelee kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön. Asukkaiden tunteita kuumentavat myös yrittäjän aiheet ostaa ruukin vuokra-asunnot. Puutaloista vanhimmat ovat 1700-luvulta, vuokralaisia on noin sata.” (Palttala 2011.)

2.2 Ympäristöetiikka

Kun vihreä liike 1970-luvulla otti ympäristöasiat keskustelun kohteeksi, alettiin puhua yritysten ympäristövastuusta. Epäeettistä toimintaa paheksuttiin, mutta piittaamatontakin toimintaa puolusti se seikka, että talouskasvun myötä luotiin työpaikkoja. Niiniluoto korostaa arvojen ja eettisyyden osuutta yrityksen menestysstrategiassa. Kun yrityksen toiminta johtaa suotuisiin seurauksiin yhteiskunnan ja luonnon kannalta, sillä on suotuisa vaikutus myös yrityksen julkisuuskuvaan. (Niiniluoto 2005, 36-49.)

Perinteisesti eettinen filosofia on tarkastellut ihmisten välisiä suhteita. Ympäristöetiikan näkökulmana on ihmisen suhde luontoon. Tavoitteena on muodostaa yleispätevä eettinen teoria, joka liittyy konkreettisiin ympäristönsuojelukysymyksiin. Luonnonvarojen ja ympäristön säästämisen lisäksi on merkitystä sillä, minkälaisen henkisen kulttuurin jätämme jälkipolville. Suhtautumistapamme toisiin ihmisiin ja ympäristöön on osa kulttuuriperintöämme. (Vilka 1993, 12-14, 202.)

Luonnon, eläinten ja tulevien sukupolvien eettinen huomioon ottaminen edellyttää, että näiden ryhmien oikeudet tunnustetaan lainsäädännön avulla tai eettisesti perustelemalla. Eläinten oikeuksia on perusteltu vertaamalla niitä ihmisryhmiin, jotka tarvitsevat toisten suojelua. Vilkkala lainaa Stonen (1974) päättelyä, jonka mukaan luonnonystävä voi luonnon ollessa uhattuna toimia oikeudessa samoin kuin holhooja voi edustaa lasta, vanhusta tai vammaista. Joidenkin filosofien mielestä luonnolla on samanlaista arvoa, jota ihmisten tulisi kunnioittaa toisissaan. (Häyry 2002, 170). Matkailuelinkeinojakin tulisi harjoittaa niin, ettei siitä aiheudu haittaa ympäristölle. Ympäristöllä tarkoitetaan luontoa ja siinä eläviä kasvi- ja eläinlajeja, maisemaa, vesistöjä, mutta myös ihmisten luomaa kulttuurimaisemaa, perinteitä, vakiintuneita oloja ja tapoja.

Me pohjoismaalaiset olemme tottuneet arvostamaan *Jokamiehen oikeuksia*. Ne eivät ole olleet lakisääteisiä, vaan pitkäaikainen perinne. Jokamiehen oikeudet ovat laajimmat Pohjoismaissa, Euroopan yhteisön muissa maissa oikeudet ovat huomattavasti rajatummat ja oikeuksien sisältö vaihtelee. Suomessa saa liikkua toisen maalla, kunhan ei mene pihapiiriin tai viljelyksille eikä aiheuta haittaa tai häiriötä. Maanomistajan lupaa ei tarvita marjastamiseen tai sienestämiseen. Toisen omistamalla maalla saa uida tai veneillä. Yöpymiseen tarvitaan maanomistajan tai vesialueen omistajan lupa, leiriytyminen ja tulenteko ovat luvanvaraisia, samoin moottoriajoneuvolla ajaminen yksityistiellä tai maastossa. Koiran kanssa liikuttaessa koiran on oltava kiinni.

Tärkeimpiä jokamiehen oikeuksia rajaavia säädöksiä ovat luonnonsuojelulaki ja –asetukset, rikoslaki, pelastuslaki, jätelaki, maastoliikennelaki ja vesiliikennelaki. Ahvenanmaalla on enemmän rajoituksia herkästi haavoittuvan luonnon mukaan. Jokamiehen oikeuksiin verrattavia oikeuksia ei ole esimerkiksi Pohjois-Amerikassa, Pohjoismaista Tanskassa ei saa liikkua toisen maalla. Jokamiehen oikeudet ovat samat ulkomaalaisille kuin suomalaisille, lukuun ottamatta veneilyä, kalastusta ja metsästystä. (Ympäristöministeriö 2011.) Turistit ja retkeilijät, jotka tulevat maista, joissa ei ole samanlaista oikeuksien ja rajoitusten perinnettä liikkumiseen luonnossa, eivät aina osaa käyttäytyä oikein. Varsinaiset väärinkäytökset ovat kuitenkin harvinaisia.

Suomen ympäristöministeriössä laaditaan tänä vuonna laajennuksia jokamiehen oikeuksiin. Uudistukset eivät ota huomioon maanomistajan etua. Esimerkki tästä on moottorikelkkareitin raivaaminen kiuruveteläisen maanomistajan metsään. Metsään tehtiin viisi metriä leveä ja

lähes kilometrin pituinen väylä moottorikelkkareittiä varten. Lähimmillään väylä kulkee omistajan talosta 200 metrin päästä. Hakkuu tehtiin poliisin suojeluksessa, koska maanomistaja vastusti metsänsä raivaamista. Reittiä rakennuttaa Pohjois-Savon Ely-keskus. Se perustelee hanketta seuraavalla tavalla: *maakunnassa on kymmenentuhatta moottorikelkkaa – jossainhan niiden on liikuttava. Yritämme edistää matkailua ja yrittämistä niin, että siitä koituu mahdollisimman vähän haittaa luonnolle.* Maanomistaja on valittanut reittisuunnitelmasta hallinto-oikeuteen, mutta tuloksetta. Reitti on osa ympäristöministeriössä suunniteltua valtakunnallista kelkkareitistöä. (Oinaala 2011.)

2.3 Aktiiviset kuluttajat

Uusitalon (2005) mukaan vasta viime vuosina on alettu kiinnittää huomiota kulutustapojen yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin vaikutuksiin. On syntynyt kansalaisliikkeitä vastustamaan suuryritysten toimintaa vastaan, silloin kun se on koettu epäeettiseksi. (Uusitalo 2005, toim. Niiniluoto, 72.) Kulutuksen vaikutukset ovat nousseet huomion kohteeksi erityisesti ympäristön vuoksi. Uusitalon mielestä ei riitä, että kuluttajilla on oikeus kuluttaa, vaan kuluttajien tulisi arvioida toimintansa vaikutuksia ja olla valmiita muuttamaan kulutustaan eettisempään suuntaan. (Uusitalo 2005, toim. Niiniluoto 94.)

Internetistä voi nykyisin saada tietoa matkakohteista, majoituksesta ja palveluista. Vertaissivuilla matkailijat voivat jakaa kokemuksiaan matkan jälkeen ja lukea muiden matkailijoiden neuvoja, suosituksia tai varoituksia. Virtuaaliset yhteisöt toimivat eräänlaisina välikäsinä palveluntuottajien ja kuluttajien välillä. Rokan mielestä myös yritysten kannattaa lukea sivuja, sillä niiltä yritykset saavat asiakkaistaan sellaistaakin tietoa, jota ei voi kerätä ennalta laadittujen kyselylomakkeiden avulla. (Rokka 2009, toim. Uusitalo & Joutsenvirta 82-85.) Internetissä kielteinen palaute leviää nopeasti, joten yritysten on syytä kuunnella kuluttajien valituksia (Kozak & Baloglu 2011, 203). Palautteen avulla palvelua voidaan kehittää paremmaksi. Mahdolliset epäkohdat ja vääryydet saadaan selville ja niitä voidaan yrittää korjata.

2.4 Reilut vaihtoehdot

Reilun matkailun yhdistys ry on vuodesta 2003 toiminut kansalaisjärjestö, jonka tavoitteena on herättää keskustelua matkailuelinkeinon etiikasta, toimintatavoista ja tavoitteista. Yhdistyksen jäsenistöön kuuluu eri alojen ammattilaisia, matkailualan opettajia, opiskelijoita, matkailuyrittäjiä ja aktiivisia matkailijoita. Yhdistyksen nettisivuilta löytyy neuvoja matkailijalle, joka haluaa toimia eettisesti, kuten käyttämään paikallisia ravintoloita, matkanjärjestäjiä ja opaspalveluita, majoituspalveluita ja liikenneyhtiöitä. Monikansallisia hotelleja tulisi välttää. Juomalla vesijohtovettä aina kun se on riittävän puhdasta, voidaan välttää muovipullojen kertymistä matkakohteeseen. Matkamuuistoja hankittaessa pitää jättää ostamatta uusiutumattomia luonnonvaroista tai eläimistä valmistetut muistoesineet ja ostaa mieluummin paikallisia käsitöitä. (Reilu matkailu 2011.)

Ohjeisiin liittäisin myös kehotuksen harkita, onko tinkiminen välttämätöntä. Tansanian matkallani näin koulutetun, virassa olevan suomalaisen naisen tinkivän kiivaasti rutiköyhän masai-heimon naisen kanssa. Kyse oli käsintehdyistä koruista, jotka suomalaisnainen halusi ostaa kolmella kuulakärkikynällä.

Reilun matkailun yhdistys antaa neuvoja myös eettisestä valokuvauksesta. On tärkeää pyytää lupa kuvattavalta henkilöltä ja maksaa hänelle, sillä se voi olla ainoita tulolähteitä valokuvattavalle. Myös lapsilta on kysyttävä lupa ja heillekin tulee maksaa. Joissakin rituaaleissa voi olla sopimatonta kuvata lainkaan. Olin safarimatkalla Tansaniassa 2000-luvun alussa. Istuin kuskin vieressä pienoibusissa, kun näin ryhmän juhlapukuisia masai -sotureita lähestymässä tietä pitkin. Viritin kamerani kuvanottoa varten, mutta silloin tansanialainen kuski kiihdytti auton vauhtia. Sitä ymmärsin, että kuvan ottaminen olisi ollut sopimatonta. Tunsin itseni barbaariksi, kun en ollut ymmärtänyt asiaa itse.

Kun asiakkaat haluavat reiluja matkavaihtoehtoja, se lisää paikallisten toimijoiden ja matkanjärjestäjien kiinnostusta kehittää palveluitaan ja tuotteitaan reilumpaan suuntaan. Ympäristövastuullisuus tarjoaa mahdollisuuden erottautua kilpailijoista myös luontomatkailualalla (Hemmi 1995, sit. Jokimäki ja Kaisanlahti-Jokimäki 2005, 114). Richie ja Crouch (2003, 9) korostavat, että kilpailukyky ilman kestävästä kehitystä on katoavaa. Kun ympäristötietoisuus lisääntyy matkustajien keskuudessa, kilpailupaine voi olla eduksi luonnonsuojelulle.

Elkington ja Hailes (2000, 233) kertovat eräässä asiakaskyselyssä valtaosan vastanneen saattavansa suosia matkustamista kohteisiin, joilla on hyvä maine ympäristöasioissa. Matkustin joku vuosi sitten Espanjaan ja valitsin pienen hotellin, joka oli merkitty luontoarvoja kunnioittavaksi suomalaisen matkatoimiston esitteessä. Perillä huomasin, että sähköä hotellissa ainakin säästettiin, koska pölyimuria ei tuotu huoneeseeni kertaakaan. Palattuani kotiin tiedustelin matkatoimistolta, mihin arvio ympäristötietoisuudesta perustui. Sain vastaukseksi, että arvio oli hotellin oma. Se hieman ihmetytti minua, olisin odottanut, että arvio olisi perustunut ulkopuolisen tahon havaintoon.

2.5 Globalisaatio ja matkailu

Globalisaatio on prosessi, jossa suuret kansainväliset yhtiöt säätelevät erilaisia taloudellisen kehityksen muotoja isäntämaastaan käsin. Hajauttamalla investoinnit maailmanlaajuisesti globaalit yritykset voivat kompensoida jonkun alueen huonoja tuloksia jonkun toisen alueen hyvillä tuloksilla. Suuret monikansalliset hotelli- ja ravintolaketjut sekä matkanjärjestäjät käyttävät kehitysmaita usein vain matkatuotteensa perustana. Tällöin yhteys paikalliseen yhteisöön rajoittuu siihen, että halpatyön palkka jää maahan, mutta varsinainen taloudellinen hyöty viedään yritysten ”kotimaahan”. Monikansalliset yritykset eivät ehkä lainkaan suojele ympäristöarvoja (rantoja, villieläimiä, kulttuuria ja rakennettua ympäristöä). Nykyisin huomio on kiintymässä siihen, missä määrin matkailu toteuttaa kestävä kehityksen tavoitteita ja että ympäristöä tulisi suojella tulevia sukupolvia varten. (Meethan 2001, 35-37, 50.)

Pagen (2007) mukaan kansainväliset matkailijat ovat kotoisin Pohjois-Amerikasta, Euroopasta, Australiasta ja Aasian kehittyneistä maista. Myös monien kehitysmaiden vauras luokka pystyy matkustamaan. Usein kohdemaassa valtaväestön elintaso on paljon alempi. Kansainvälinen työjärjestö ILO on arvioinut, että 10-15 % turismia palvelevista on lapsia, ja joiden työolot eivät ole hyväksyttävää tasoa. Turismia on kehitettävä eettisellä tavalla niin, ettei hyväksikäyttö ole sen kulmakivi. Matkailualan on tehtävä yhteistyötä yhteisöjen kanssa. (Page 2007, 20.)

Globalisaation seurauksena työpaikkoja saattaa syntyä kehittyviin maihin, mutta ilman omaa yrittäjyyttä tulot matkailusta kerryttävät ylikansallisten yritysten varallisuutta. Joidenkin matkakohteiden alikehittyneisyys juuri tekeekin niistä kiinnostavia matkakohteita. Silloin

kehitys vähentäisi niiden kiinnostavuutta. Ihmisten ja kulttuurin tuotteistaminen on eräänlaista uus-kolonialismia ja sen vuoksi epäeettistä. (Meethan 2001, 53-65.)

Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous hyväksyi vuonna 2001 eettiset ohjeet matkanjärjestäjille, gryndereille, matkatoimistoille, työntekijöille, matkailijoille ja muille matkailuun liittyville toimijoille. Seuraavana vuonna pidettiin ensimmäinen vastuullisen matkailun konferenssi. Konferenssissa käytiin läpi tapoja, joilla asianosaiset voivat toimia yhdessä saavuttaakseen kestävän ja eettisen matkailun tavoitteet, jotka YK:n yleiskokous oli hyväksynyt. Konferenssissa kiteytettiin vastuullisen matkailun ominaisuudet seuraavasti:

- Vastuullinen matkailu vähentää kielteisiä vaikutuksia, koskivat ne sitten ympäristöä, taloutta tai ihmisiä.
- Vastuullinen matkailu tuo taloudellista hyötyä paikallisille ihmisille, lisää isäntäyhteisöjen hyvinvointia, parantaa työolosuhteita ja mahdollisuutta ansaita elantonsa matkailuelinkeinoissa. (Page 2007, 20.)

Kansainväliset sopimukset ovat tarpeen. Maailmanlaajuisen matkailun kasvun seurauksena matkailijat ovat päässeet sellaisiin luonto- ja kulttuurikohteisiin, joissa ei ole valmistauduttu matkailun seurauksiin. Monet vierailukohteet ovat kestävyyskannalta herkkiä, ja sen vuoksi vierailuja pitäisi pikemminkin estää kuin edistää. Koska kohteiden kantokyky on äärellinen, ollaan tiedostamassa entistä selvemmin tarve parantaa sekä matkailun että suojelun ohjausta. (Middleton et al. 2009, 406.) Osittain matkailun tulevaisuus riippuu yksityisen sektorin halukkuudesta tunnustaa vastuunsa kestävästi kasvavassa matkailussa sekä toimia sen mukaisesti. Osaksi matkailun tulevaisuus riippuu poliittisen hallinnon tahdosta kehittää ja tukea yhteistyötä yksityisen ja julkisen sektorin välillä. (Middleton et al. 2009, 486.)

2.6 Kestävä kehitys

Suomessa kestävän kehityksen määrittely perustuu Gro Harlem Brundtlandin määrittelyyn vuodelta 1987. ”Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa”. Suomen kestävän kehityksen toimikunta laati vuosina 1994-1995 seuraavan muistion:

Kestävä kehitys on jatkuvaa, ohjattua yhteiskunnallista muutosta eri aluetasoilla, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Keskeisintä on kolme ulottuvuutta, ympäristötaloudellinen, yhteiskunnallinen ja kulttuurinen, jossa talous on alistettu ekologiselle kestävyydelle (Ympäristöministeriö 2011).

Talouspolitiikoille ymmärrettävään muotoon kestävän kehityksen käsitteen muotoili 1990-luvun lopulla silloinen maailmanpankin pääjohtaja: ”Kestävä kehitys tarkoittaa sitä, että jätämme tuleville sukupolville yhtä paljon mahdollisuuksia kuin meillä on ollut, ellei jopa enemmän”. Sana *mahdollisuudet* voidaan tulkita varallisuudeksi, vauraudeksi, pääomaksi, jota voidaan konkretisoida ja mitata neljän pääomalajin avulla. Suomessa tätä ajattelua on kehitellyt Valtion taloudellinen tutkimuslaitos seuraavasti:

- inhimillinen pääoma (esim. osaaminen, tiede, tutkimus ja kehitys, patentit)
- fyysinen pääoma (esim. tuotantokoneistot, infrastruktuuri, rakennettu ympäristö)
- sosiaalinen pääoma (esim. lainsäädäntö, hallinto, sosiaaliset verkostot, luottamus)
- luontopääoma (uusiutuvat ja uusiutumattomat luonnonvarat)

Kestävän kehityksen kannalta on tärkeä vahvistaa erityisesti inhimillistä ja sosiaalista pääomaa eli yhteiskunnan ja kansalaisten innovaatio- ja muutoksenhallintakykyä sekä fyysistä pääomaa niin, ettei luontopääoma vähene, vaan se tuottaa luontopalveluja sukupolvesta toiseen. Suomen ympäristöministeriön verkkosivuilla on luettavissa kestävän kehityksen nykyinen määritelmä. Siinä on yhdistetty sosiaalinen ja kulttuurinen kehitys, joten pääomalajeja on kolme: ekologinen kestävyys, taloudellinen kestävyys sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys. (Ympäristöministeriö 2011.) Seuraavassa käsittelemme kuitenkin erikseen sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä.

2.6.1 Ekologinen kestävyys

Kestävän kehityksen perusehtona on biologisen monimuotoisuuden ja ekosysteemien toimivuuden säilyttäminen sekä ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen luonnon kestävyyskykyyn. Kansallisten toimien lisäksi tarvitaan kansallista yhteistyötä pyrittäessä ekologiseen kestävyyskykyyn. Ympäristön tilan heikkenemistä estävien toimien lykkäämistä ei voi perustella sillä, että täydellinen tieteellinen näyttö puuttuu (Ympäristöministeriö 2011).

On yleisesti tiedossa, että ilmaston lämpenemisen johdosta jäätiköt ovat sulamassa. Muuttuvat olosuhteet tekevät jääkarhujen selviämisen luonnossa vaikeaksi. Tästä oli joku mainostoimisto keksinyt etelänmatkojen mainoksen, jossa vitsailtiin vakavalla asialla. Erään matkanjärjestäjän suuret katumainokset alkutalvesta 2010 toivat mieleen huolen ilmastonmuutoksesta, sillä niissä bikiniasuinen turisti leikkeli aurinkorannalla jääkarhun kanssa. Kuvankäsittelyllä jääkarhu oli asetettu ympäristöön, jossa sen olisi mahdotonta elää. Se oli myös esitetty käyttäytymässä tavalla, joka olisi mahdoton villieläimelle. Kyseinen

mainos ei selvästikään ole suunnattu luonnonystävälle. Mielestäni jääkarhun esittäminen rantaloman mainoksessa ei ole eettisesti hyväksyttävää. Vähintäänkin se on mautonta.

Suomen ympäristöministeriön mukaan Hotelli Scandic on voittanut vuoden 2011 Pohjoismaiden neuvoston luonto- ja ympäristöpalkinnon kestävästä matkailusta. Palkinto on samansuuruinen kuin neuvoston kirjallisuus-, elokuva- ja musiikkipalkinnot ja sitä tavoittelivat tänä vuonna yritykset, organisaatiot ja yksityishenkilöt, jotka ovat vähentäneet Pohjoismaiden matkailutoiminnan ympäristöhaittoja. Palkinto perustuu pohjoismaisiin arvoihin, kuten kestäväan kehitykseen ja luonnon kunnioittamiseen. Palkintolautakunta perusteli valintaansa sillä, että Scandic on vuodesta 1994 lähtien vähentänyt esikuvallisesti ympäristökuormitustaan ja saanut monia seuraajia työssä, jolla edistetään hotellialan ja yhteiskunnan kestäväa kehitystä (Ympäristöministeriö 2011.)

2.6.2 Taloudellinen kestävyys

Taloudellinen kestävyys tarkoittaa tasapainoista kasvua, joka ei perustu velkaantumiseen tai varantojen hävittämiseen. Kestävä talous on edellytyksenä toimivalle yhteiskunnalle ja hyvinvoinnin lisäämiselle. Kestävällä pohjalla oleva talous helpottaa kohtaamaan vastaantulevia uusia haasteita ja se on samalla sosiaalisen kestävyuden perusta. (Ympäristöministeriö 2011.)

Uusitalon mukaan yrityksillä tulee olla kulttuuritietoutta ja eettistä asennetta, joihin kuuluu kyky vastavuoroiseen viestintään, yhteiskuntavastuu, ympäristövaikutuksista huolehtiminen sekä hyvän tavan mukaiset käytännöt. Eettisten normien seuraamista globaalissa liiketoiminnassa pyritään valvomaan kansainvälisillä sopimuksilla. (Uusitalo 2009, 34 -38.)

Sosiaalisessa ja kulttuurisessa kestävyudessa keskeisenä kysymyksenä on taata hyvinvoinnin edellytysten siirtyminen sukupolvelta toiselle. Yhä jatkuva väestönkasvu, köyhyys, ruoka- ja terveydenhuolto, sukupuolten välinen tasa-arvo sekä koulutuksen järjestäminen ovat maailmanlaajuisia sosiaalisen kestävyuden haasteita, joilla on merkittäviä vaikutuksia ekologiseen ja taloudelliseen kestävyteen. Kestäväan kehitykseen vaikuttaa olennaisesti se, kuinka taloudellinen ja muu yhteiskunnan kehitys edistää maan asukkaiden hyvinvointia. Kansalaisten hyvinvointi on tärkeä edellytys ekologisen kestävyuden edistämiseksi ja sen yhteiskunnalliselle hyväksyttävyydelle. (Uusitalo 2009, 34 -38.)

Turismin vaikutuksia on Masonin mukaan tapana tarkastella yhteiskunnallis-kulttuuriselta, taloudelliselta ja ympäristön kannalta. Vaikutukset ovat kuitenkin usein keskenään yhteydessä, ja moniulotteisia. Riippuu arvioijan näkökulmasta ja arvomaailmasta, pitääkö hän vaikutuksia hyvinä vai huonoina. Mason valaisee asiaa seuraavalla esimerkillä: Alueelle, jossa ei ole matkailutoimintaa, rakennetaan hotelli. Rakentaminen merkitsee uusia työpaikkoja, mikä on myönteinen asia. Työpaikkoihin voi kuitenkin suhtautua kriittisestikin. Työ on osa-aikaista, sesonkiluonteista, huonosti palkattua ja vie ihmiset pois perinteisiltä aloilta. Mason antaa toisenkin esimerkin: Kansallispuistoon rakennetaan patikkapolku. Myönteisenä asiana voidaan pitää sitä, että turistit kulkevat määrättyä polkua pitkin, kuluttamatta maastoa. Toisen mielipiteen mukaan uusi polku lisää turistien määrää ja siten kuluttaa aluetta enemmän, joten polun rakentaminen on haitallista (Mason 2008, 36 -37.)

Myönteistä ja kielteistä vaikutusta on odotettavissa myös suomalaisesta *Liminganlahden linnut luontomatkailun kärkeen* -hankkeesta. Sen on Oulun seudulla käynnistänyt Metsähallitus. Hankkeessa ovat mukana Finavia Oyj, Limingan kunta ja Liminganlahden Ystävät ry. Metsähallituksen tiedotteen mukaan ”tavoitteena on nostaa Oulun seudun tunnettavuutta kansainvälisenä luontomatkailukohteena ja luoda alueelle vahva lintumatkailubrändi Liminganlahden lintujen avulla”. Lintumaailma on tarkoitus tehdä tutuksi lentomatikustajille Oulun lentoaseman laajennuksen yhteydessä. ”Haluamme olla mukana hankkeessa, missä alueemme ainutkertaisia luontoarvoja tuodaan esille. Oulun seutu on suosittu lintumatkailualue jo nyt, mutta on tärkeää saada lisää kansainvälistä näkyvyyttä”, toteaa Oulun lentoaseman päällikkö Pekka Mäntynen. (Metsähallitus 2010.)

Taloudelliset vaikutukset ovat matkailun eniten tutkittu alue Masonin mukaan. Monet kehitysmaat ovat valinneet turismin keinoksi vaurastua. Ne toivovat talouden positiivisia vaikutuksia ja ovat usein tietämättömiä mahdollisista negatiivisista seurauksista. Jotta hyödyt voitaisiin maksimoida ja haitat minimoida, tarvitaan huolellista suunnittelua. Turismin taloudellinen vaikutus on ollut vahvinta kehitysmaissa, mutta muuallakin matkailulla on ollut taloudellista merkitystä. Yllättäen Mason mainitsee esimerkkinä Joulupukin maan Napapiirillä, joka on onnistunut houkuttamaan matkailijoita kotimaasta ja ulkomailta karusta sijainnistaan huolimatta. (Mason 2008, 45 -55.)

Taloudelliset tavoitteet ovat myös Liminganlahden luontokuvaushankkeella. Suomen Wildlife –matkailustrategian mukaan Oulun seudulla käy vuosittain pari tuhatta ulkomaista

lintumatkailijaa ja luontokuvaajaa, jotka tuovat noin miljoonan euron matkailutulot. Hankkeen avulla uskotaan lisättävän matkailutulo moninkertaiseksi. (Metsähallitus 2010.) Metsähallituksen tiedotteessa ei mainita mahdollisia haittoja, kuten lentoliikenteen aiheuttamaa melua, ilmastovaikutuksia, saasteita tai lisääntyvän liikenteen ja turistimäärän häiriötä alueen linnustolle.

BirdLife -lehdessä filosofi ja lintuharrastaja Thomas Wallgren pohtii lintuharrastukseen liittyvää matkailua ja energiankulutusta seuraavasti:

Kulutussyhteiskunnassa lintujen harrastaja ei automaattisesti ole luonnon puolella. En ole vielä kukaan oikein sujut sen kanssa, kuinka monesti lintuoppaat pitävät omalla autolla liikkumista itsestään selvyytenä. Joskus harmittaa sekin, että halvat lentomatkat tuottavat meille lintujen harrastajille melkein vastustamattoman kiusauksen matkustaa kaukomaiden lintuparatiiseihin. Tuntuu, ettei maailmassa ole niin hyvää ja halpaa hupia, ettei kapitalismi voisi kääntää sitäkin luonnon tuhoksi (Wallgren 2011, 50).

2.6.4 Kulttuurinen kestävyys

Globalisaatio aiheuttaa kulttuurien sekoittumista, kun vaikutteita siirtyy kulttuurista toiseen. Suuryritykset pyrkivät samankaltaistamiseen kustannuksia säästääkseen. Palvelukonseptien leviäminen voi köyhdyttää paikallisia kulttuureita. Esimerkiksi pikaruokapaikkojen lisääntyminen voi yhdenmukaistaa ruokailutottumuksia ja heikentää perinteisiä, kulttuurisidonnaisia ruoanlaittotaitoja. Pitkän ajan kuluessa tarjonta yksipuolistuu ja kulttuuriset ominaispiirteet häviävät. Samantyyppisiä kulttuurisia ongelmia tavataan rakennemuutosten yhteydessä, jolloin uudet innovaatiot tai organisaatiomuutokset muuttavat aikaisempia tapoja tuottaa palveluja. (Uusitalo 2009, 25 -28.)

Kulttuuri ilmenee muun muassa perinteinä, tapoina, sivistyksenä sekä arvoina ja normeina. Myös kieli ja kielenkäyttö kuuluvat kulttuurin ilmenemismuotoihin. Uusitalon mukaan kansainväliset yritykset tarvitsevat kykyä tiedostaa kulttuurin eri ulottuvuudet. On perehdyttävä eri osapuolten kulttuuriin sekä niiden taustalla oleviin arvoihin ja uskomuksiin sekä otettava ne huomioon omassa toiminnassa. Myös suhtautuminen erilaisiin alakulttuureihin, kuten kansalaisliikkeisiin, vaatii paneutumista niiden ajattelutapaan. (Uusitalo 2009, 20 -29,)

3 YMPÄRISTÖTYÖ MATKAILUALALLA

Luontomatkailusta on tullut nopeimmin kasvava matkailuelinkeinon haara. Luontomatkailuun liittyy muitakin ulottuvuuksia luonnon kokemisen lisäksi. Sen odotetaan hyödyttävän vastaanottavaa aluetta ja yhteisöä. Niinpä kestävä kehitys on olennainen osa luontomatkailua: se tyydyttää ihmisten halua kokea luontoelämyksiä eikä riistä samaa mahdollisuutta tulevilta sukupolvilta. (Wearing & Neil 2009, 6-9.)

Kestävän matkailun tuottaminen on jatkuva prosessi ja vaatii valvontaa, jotta mahdolliset korjaavat toimenpiteet tehdään ajoissa. Muutokset voivat alkaa lähes huomaamatta, esimerkiksi Lappiin on tullut matkailun mukana heinäkasveja, jotka eivät sinne kuulu. Tiedotusvälineet ovat kertoneet samasta turismin tuomasta ilmiöstä Huippuvuorilla. Koska luonnossa vaikutukset ketjuuntuvat, kasvillisuuden muutokseen tulee suhtautua vakavasti ja panostaa jätteiden poistoon ja hygieniaan. Toisaalta luontomatkailun täytyy pysyä pienimuotoisena, jotta siihen ei tarvita mittavaa infrastruktuuria. Kansainvälinen luontomatkailuyhdistys The International Ecotourism Society on liittänyt luontomatkailuun periaatteen, jonka mukaan isäntämaiden ympäristöön sekä sosiaaliseen ja poliittiseen ilmapiiriin täytyy suhtautua entistä herkemmin. (Wearing & Neil 2009, 11.)

3.1 Luontomatkailu

Luontomatkailusta on tullut monelle maalle yritys lisätä työpaikkoja, alueellista kehitystä sekä valuuttatuloja. Useissa tapauksissa matkailu ei ole täyttänyt siihen asetettuja toiveita. Esimerkiksi teiden ja sähköverkon rakentamisen myötä on alueelle tullut saasteita; paikalliset hinnat ovat nousseet ja matkailun tuottamat tulot viety maasta. Monilta paikallisilta yhteisöiltä puuttuu tarvittavia taitoja vakiinnuttaa matkailutoimintaa, puuttuu myös pääomaa sekä turistien kaipaamia palveluja ja tuotteita. Kun ulkomaiset yritykset ottavat hoitaakseen infrastruktuurin, rakentamisen, kuljetuksen, hotellit ja pakettimatkat, ne myös vievät maasta jopa 80 -90% matkailun tuottamasta tulosta. (Wearing & Neil 2009, 33.)

Kehitysmaiden hallitukset saattavat panostaa turismiin ilman kokonaissuunnitelmaa ja riittäviä lakeja ympäristön suojelemiseksi sekä jättää neuvottelematta suunnitelmista paikallisten

yhteisöjen kanssa. Seurauksena on, että paikalliset joutuvat kantamaan ympäristökustannukset. (Wearing & Neil 2009, 34.) Maan hallituksella on mahdollisuus edistää kestävän matkailun periaatteita säätämällä ympäristöä koskevia lakeja tai asetuksia, asettamalla matkailuelinkeinolle rajat ja siten vähentämällä sen kielteisiä vaikutuksia. Tärkeimmät hallinnolliset keinot ovat: lainsäädäntö, säätely, valvonta, eri hallinnonaloihin kuuluvien asioiden koordinointi, infrastruktuuri ja kannusteet, kansallisen ja alueellisen tason hankkeiden suunnittelu ja edistäminen. Näitä pitkän aikavälin näköaloja ei pystytä tarjoamaan maissa, joissa on epävakaata poliittinen järjestys. Jotta edistettäisiin kestävän kehityksen toimintoja, on tärkeää koordinoita hallinnollista suunnittelua ja yksityisen sektorin toimintoja, samoin kuin luoda yhteydet matkanjärjestäjien ja paikallisten yhteisöjen välille. Yhteyksien luomisessa saatetaan tarvita muitakin asiantuntijoita kuin matkailu- tai liikealan. Jotta kommunikaatio toimisi tasapuolisesti, olisi tulkkauksesta huolehdittava hyvin. Lisäksi saatetaan tarvita antropologin tietämystä paikallisista oloista. (Wearing & Neil 2009, 38 -44.)

3.2 Eläinsuojelu ja matkailu

Reilun matkailun yhdistys antaa luontomatkailijoille seuraavia neuvoja:

- Älä osta lainkaan eläimistä valmistettuja tuotteita kuten norsunluuta, kilpikonnaan kuoresta valmistettuja esineitä, tiikerinnahkaa taikka kosmetiikkaa, joka sisältää eläinperäisiä ainesosia.
- Kunnioita matkakohteen eläinkantaa. Noudata ohjeita äläkä esimerkiksi ruoki eläimiä.
- Valitse safari, jossa huolehditaan eläinten elinoloista tai jätä safari kokonaan käymättä.
- Älä osallistu metsästyssafareille.
- Vältä vierailemasta erittäin uhanalaisten eläinten elinpaikoilla (esim. musta sarvikuono Tsavon kansallispuistossa Keniassa; Galapagos-saaret).
- Vältä osallistumasta aktiviteetteihin, joissa aiheutetaan kipua ja kärsimystä eläimille kuten härkätaistelut, sirkus, eläinten kanssa kuvauttaminen tai safarit, joissa eläinten luonnollisia elintapoja häiritään. (Reilu matkailu 2011)

Lehtitietojen mukaan härkätaisteluista ollaan luopumassa ainakin joissakin suurissa Espanjan kaupungeissa syksyn 2011 kuluessa.

Vuonna 2003 olin kongressimatkan jälkeen safarimatkalla Tansaniassa. Suomalainen ryhmämme oli jaettu jeepeihin ja pikkubusseihin. Kuljettajat huolehtivat hyvin meidän matkustajien turvallisuudesta, varoittaen virtahepojen ja norsujen arvaamattomasta

käytöksestä. He myös varoivat häiritsemästä eläimiä liikaa. Tosin kerran automme ympärillä käyskenteli gepardi hajamielisen oloisena, joten ehkä olimme häirinneet sen metsästämistä. Kaikki ajoneuvot Serengetin luonnonpuistossa eivät olleet pienehköjä maastoajoneuvoja, vaan hiekkateillä näkyi myös isoja kuorma-autoja, joiden lavalla turistit seisoivat. Painavat kulkuneuvot aiheuttivat eroosiota, sillä tiet olivat paikoin huonossa kunnossa. Kokonaisuutena ottaen ihmisten suhtautuminen luontoon on muuttunut vuosikymmenten kuluessa luontokappaleita kunnioittavampaan suuntaan. Vanhoissa Afrikka-elokuvissa Serengetissä ajetaan jeepeillä hurjaa vauhtia tai huristellaan pienkoneilla ilmassa säikäyttäen eläimet pakoon paniikin vallassa. Sellaiset tavat lienevät onneksi ohi.

Safarilla yövyimme hotellissa, joka oli rakennettu osittain savannilla seisovan pyöreän kallion (*kopje*) päälle. Olimme nähneet muutaman harvan kopjen aikaisemmin, ja ne tuntuivat olevan leijonien ja muiden eläinten suosimia leikottelupaikkoja. Kallionnyppylöitä kutsutaan myös nimellä *inselbergs*, sillä ne ovat kuin saaria ruohomeressä. Ne koostuvat hyvin vanhasta graniittikalliosta, joka on eroosion ja sään vaikutuksesta pinnaltaan karkea. Lakeuksilla, joilla ei ole juurikaan suojaa auringolta, ne tarjoavat varjoa ja suojaa elinympäristön vaaroilta palo- ja tulvatilanteissa. Avoimella savannilla kallion päältä myös näkee kauas. Sen vuoksi tuntui oudolta, että hotellin arkkitehtuurin osaksi oli ”kaapattu” luontoon kuuluva kallio. Hotellin oli suunnitellut japanilainen arkkitehti. Mielestäni kopjet kuuluvat eläimille, eikä ihminen saisi takavarikoida niitä rakennuksen sisään. Hotellin sisäänkäynnin katon alla asuvat tamaanit eivät ole pystyneet muuttamaan mihinkään, vaan elävät edelleen kopjellaan. Paikka on turvallinen, mutta näköalaa sieltä ei ole. Mitähän nämä pikkuruiset norsunsukuiset eläimet pitävät japanilaisen arkkitehdin luomuksesta...

Vuonna 1979 minulla oli tilaisuus retkeillä perheeni kanssa Brittiläisen Kolumbian ja Albertan rajamaastossa Banffin luonnonpuistossa Kanadassa. Eräänä iltana olimme majoittuneet vuokramökkiin, kun ovelle kolkutti puiston vartija. Hän kehotti meitä nostamaan metallisen kylmäarkkumme pois kuistilta, koska lähistöllä liikuskelee iso karhu. Niin teimmekin, eikä karhu tullut mökkimme lähelle. Myöhemmin matkallamme näimme puistonvartijoiden kuljettavan maastoauton peräkärryssä häkissä olevaa mustakarhua. Ilmeisesti karhusta oli tullut häirikkö ja sitä oltiin siirtämässä toiselle seudulle. Jos ihmiset jättävät syötävää karhujen saataville, ne oppivat liikkumaan ihmisten ”reviirillä” ja onnettomuuksia voi tapahtua. Kanada on suuri maa, eikä häirikökarhuja tarvitse välttämättä

ampua, vaan ne voidaan kyydittää alueille, joilla ihmiset eivät liiku. Suomessa olosuhteet ovat toiset ja erämaata vähemmän, meillä ammutaan häirikkökarhut.

Suomessa järjestetään kaupallisia luontokuvamatkoja, joilla voi ottaa kuvia eläimistä, esimerkiksi karhuista. Vuonna 2009 Itä-Suomessa toimi kolmisenkymmentä karhunkuvaus- ja katselupalveluja tarjoavaa yritystä. Yritysten toiminta on herättänyt viranomaisten huolen lähiseutujen asukkaiden sekä luontokuvaajien turvallisuudesta. Kesäkuussa 2011 käynnistyi hanke *Turvallisuus eläinten katselu- ja kuvausmatkailussa*. Sen käynnistivät Kajaanin ja Rovaniemen ammattikorkeakoulut yhdessä Metsähallituksen ja Wildlife -yrittäjien kanssa. Hankkeen tarkoituksena on ohjata yrittäjiä yhtenäistämään käytänteitään. (Skyttä 2011.) Samalla kun huolehditaan ihmisten turvallisuudesta, huolehditaan myös siitä, että karhut eivät joudu ammuttaviksi totuttuaan liiksi ihmisiin.

3.3 Sosiaalinen kestävyys

Maailmalla on käynnissä lukuisia hankkeita, joissa yritetään varautua ilmastonmuutokseen vaikutuksiin. Näistä yksi on Balin ilmastokonferenssissa vuonna 2007 perustettu sukupuolinäkökulmaa korostava allianssi GGCA (Global Gender and Climate Alliance). Sen perustivat YK:n kehitysohjelma, Maailman luonnonsuojeluliitto, YK:n ympäristöohjelma sekä naisten asiaa ajava järjestö Women's Environment and Development. Allianssin tavoitteena on muuan muassa asettaa ilmastonmuutoksen hillitsemis- ja sopeutumistoimille kriteerit, jotka ottavat huomioon sukupuolten tasa-arvon ja oikeudenmukaisen kohtelun. On myös tarkoitus taata, että YK:n ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja sopeutumiseen tarkoitetut rahoitusmekanismit ottavat tasaveroisesti huomioon köyhät naiset ja miehet. (Gender-climate 2011.)

Edellä mainitut tasa-arvoa edistävät tavoitteet ovat vaikeita toteuttaa yhteisöissä, joissa naisten arvo on matala. Mainitsen esimerkkinä tansanialaisen kehitysohjelman. Siinä turistiseurueet, jotka vierailevat masai-kylissä jättävät sinne tietyn määrän rahaa. Olin itse mukana tuollaisella retkellä 2000-luvun alussa. Saatuaan rahat kylän miehet lähtivät kiireen vilkkaa kylästä. Jäljelle jäivät naiset, joista jotkut olisivat jo pitkään tarvinneet rahaa silmälääkärissä käyntiin. Tulivatko rahat kylän yhteiseksi hyväksi - vai vain miesten käyttöön - se jäi epäselväksi.

Matkailuala vaatii tasapainoiset yhteiskuntaolot, joita ilman huvimatkailu pysähtyy. Siten esimerkiksi diktatuureissa matkailuala ei kehity. Myös yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus luo turvaa matkailijoille, kun ei ole äärimmäisen köyhyyden uhkaa. Vaikka taloudellinen ja poliittinen vakaus ovat etuja, kohteen sosiaaliset ja kulttuuriset piirteet ratkaisevat, halutaanko sinne matkustaa. (Ritchie & Crouch 2003, 1-5.) On hurjapäitä, jotka etsivät jännittäviä matkakohteita, mutta epäilen, matkustaako moni uudelleen paikkaan, jossa on tuntunut pelkoa tai ahdistusta. Ainakin minun mielestäni Johannesburgissa ja Nairobissa oli ahdistavaa, koska niissä matkailijoita varoitettiin liikkumasta yksin. Pekingissä oli hienoa vanhaa kulttuuria, mutta siellä järkytti maalta tulleiden työläisten ja heidän perheidensä kohtelu toisen luokan kansalaisina. Siirtotyöläisten lapsilla ei ollut edes oikeutta saada samaa kouluopetusta kuin pekingiläislapsilla.

Kansainvälinen Tourism Concern –järjestö raportoi, että suuret kansainväliset matkailukeskukset johtavat paikallisen väestön vieraantumiseen omassa maassaan ja varojen katoamiseen paikallisesta taloudesta. Väestö saattaa joutua siirtymään pois maaltaan. Erityisesti köyhä maaseutuväestö, jonka toimeentulo riippuu viljelymaasta, kärsii. Suuria maa-alueita ostetaan usein laittomasti ja myydään edelleen hotelliketjuille, jotka tavoittelevat taloudellista kasvua. (Tourismconcern.org.uk 2011.)

Tänä vuonna tiedotusvälineet ovat kertoneet Espanjan suuresta nuorisotyöttömyydestä. Tuntuu kummalliselta, että sellainen suuri matkailumaa ei pysty työllistämään nuoria. Tulee mieleeni sama pieni espanjalainen hotelli, josta mainitsin aiemmin. Sitä hotellia hoitivat ulkomaiset harjoittelijat – siis harjoittelijan palkalla. Mikäli on yleistä, että työpaikat täytetään halpatyövoimalla, ei ole ihme jos nuorisolle ei riitä työtä.

Pohjoismainen yhteiskuntamallikin voi olla motiivina matkustaa muualta maailmasta Pohjoismaihin. Osallistuin 1990-luvun lopulla ulkomaalaisille tarkoitettuun ruotsin kielen kurssiin Uppsalassa. Kurssilaisten motiivit osallistua kurssiin vaihtelivat. Joukossa oli nuoria, joiden vanhemmista toinen oli ruotsalainen. Joidenkin kurssilaisten tarve oppia ruotsia liittyi työhön. Joukossa oli muuan amerikkalainen, joka harrasti ruotsin kieltä kiinnostuksesta pohjoismaista sosiaalista turvajärjestelmää kohtaan.

Voi vain toivoa, että eriarvoistuvuuden lisääntyessä maassamme kansalaisten sosiaaliturva ei heikkene. Yritysmaailmassa on otettu mallia Yhdysvalloista, mutta jos se johtaa

yhteiskunnassa samanlaiseen eriarvoisuuteen, paljon on menetetty. Seattlessa asuessani vuosina 1984 -1985 oli järkyttävää nähdä sokea nainen kerjäämässä yliopiston kirjakaupan edessä.

Kuluttaja-lehti (2, 2011) julkaisi artikkelin hotellien yhteiskuntavastuusta. Tiedot perustuivat eurooppalaisten, kuluttajajärjestöjen ja viranomaisten yhteistyössä teettämään tutkimukseen. Kohteena oli yhteensä 64 hotelliketjua, mm. Holiday Inn, Intercontinental ja Radisson. Yritysten menettelytapoja arvioitiin selvittämällä, minkälaisia kansainvälisiä sopimuksia hotellit noudattivat, miten henkilöstöä koulutettiin vastuukysymyksissä, minkälaiset resurssit yhteiskuntavastuulle annettiin ja mitä riippumattomia sertifikaatteja toiminnalla oli. Myös asiakkaiden huomioiminen oli tutkimuskohteena, kuten näiden ruokavaliot ja tarve liikkua pyörätuolilla. Työoloja hotelleissa tutkittiin palkkatason, työpaikkojen pysyvyyden ja syrjinnän kannalta. Lisäksi tutkittiin eettisyyttä hankinnoissa ja paikallisyhteisön huomioimista. Tietoa kerättiin kyselylomakkeilla sekä tutkimalla hotellien internetsivuja, lisäksi tutkijat tarkastivat 21 hotelliä Mallorcalla, Nizzassa, Meksikon Cancúnissa ja Thaimaan Phuketissa. Artikkelissa mainittiin, että Aurinkomatkat ja Finmatkat eivät käytä näitä hotelleja. (Keski-Oja 2011.)

Tutkimuksessa kävi ilmi, että hotelleilla oli paljon parannettavaa eettisten, ekologisten ja paikallisesti tuotettujen hankintojen tekemisessä. Harva hotelli vaati vastuullisuutta yhteistyökumppaneiltaan. Tutkituissa hotelleissa työntekijät olivat saaneet ainakin jossain määrin koulutusta tai ohjeita ympäristöasioissa. Sen sijaan hotellien sosiaalisista ja taloudellisista vaikutuksista henkilöstöä ei juuri opastettu. Moni hotelliketju oli sitoutunut lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjumiseen ja kahdessa tarkastuskohteessa työntekijöille oli annettu käytännölliset ohjeet hyväksikäytön tunnistamiseksi. (Keski-Oja 2011.)

3.4 Kulttuurimatkailu ja eettisyys

Smithin mukaan (2009, 207) Kulttuurimatkailu houkuttelee omaehtoisesti matkustavia, hyvin koulutettuja ja paljon varoja käyttäviä matkustajia. Tällaisesta matkailijasta aiheutuu yleensä vähemmän haittaa paikallisille asukkaille kuin tavallisista pakettimatkailijoista. Kuitenkin kansainvälisen turismin lisääntymisen myötä myös kulttuurimatkojen osuus on lisääntynyt. Aidot kulttuurimatkailijat valitsevat matkakohteensa kiinnostuksesta alueen kulttuuria ja

ihmisiä kohtaan. Usein matkailijat ovat tutustuneet etukäteen alueen kulttuuriin kirjallisuuden avulla. Myös kaunokirjallisuus on hyvä keino tutustua paikalliseen kulttuuriin ja kansanluonteeseen (Reilu matkailu 2011.)

Palveluiden suuntaaminen nimenomaan kulttuurimatkailijoille tuo mukanaan muitakin kuin taloudellisia hyötyjä. Tällaiset matkailijat ovat usein aidosti kiinnostuneita kohdemaan kulttuurista ja tavoista. Suhde matkailijoiden ja paikallisten välillä on kunnioittavampi ja luontevampi kuin massaturismissa. Luonnon lisäksi matkailijoita kiinnostaa kulttuurihistoriallisesti merkittävä rakennettu ympäristö. Valitettavasti usein puretaan kulttuurisesti arvokkaita rakennuksia hotellien tieltä. Piittaamatontakin toimintaa saatetaan perustella sillä, että talouskasvun myötä tuotetaan hyvinvointia ja luodaan työpaikkoja. (Niiniluoto 2005, 23 - 31.)

Vuosina 2007-2008 Reilun matkailun yhdistyksen teemana olivat *Matkailun kulttuuriset vaikutukset*. Kulttuurienvuorovaikutusta on tavallisesti pidetty myönteisenä asiana. Kulttuuriset vaikutukset käsittävät kuitenkin paitsi matkailijan kokemukset, myös paikallisväestön kokemuksen matkailusta. Jotkut kulttuurikohteet vetävät puoleensa enemmän matkailijoita kuin paikallinen infrastruktuuri kestää. Ongelmaa voidaan yrittää vähentää mm. porrastamalla pääsymaksuja tai rajoittamalla viisumeiden myöntämistä.

Smith (2009, 16-7) toteaa, että huolimatta kallistuvasta polttoaineesta, ilmaston lämpenemisestä ja terrorismin uhkasta yhä useammat ihmiset matkustavat. Muun turismin ohella kulttuuriturismi on lisääntynyt. Kulttuurituristiksi voidaan määritellä henkilö, joka käy katsomassa vanhaa perinnekulttuuria tai nykyajan taiteita. Smithin mukaan kulttuuriturismilla on myös luova puoli, sillä monet matkustavat osallistuakseen esimerkiksi kuvataide- tai tanssikurssille. Hän kiteyttää kulttuuriturismin määritelmän seuraavasti:

Kulttuuriturismi voi olla passiivista, aktiivista ja interaktiivista osallistumista kulttuureihin ja yhteisöihin, jolloin vierailija saa uusia kokemuksia, jotka ovat luonteeltaan opettavaisia, luovia ja/tai viihdyttäviä.

Smith (2009) luettelee, joukon kulttuurimatkailun kohteita, näitä ovat:

- Perinnepaikat (esim. arkeologiset kaivaukset, linnat, muistomerkit, museot)
- Esittävä taide (esim. teatterit, konserttisalit, kulttuurikeskukset)
- Kuvataiteet (esim. galleriat, veistospuistot, valokuvanäyttelyt, arkkitehtuuri)
- Festivaalit ja tapahtumat (esim. musiikkifestivaalit, urheilutapahtumat, karnevaalit)
- Uskonnolliset paikat (esim. kirkot, temppelit, pyhiinvaelluspaikat, retriitit)
- Maalaisympäristöt (esim. kylät, maatilat, kansallispuistot, luonnontieteelliset museot)

- Alkuperäiskansojen yhteisöt ja traditiot (esim. heimokansat, etniset ryhmät, vähemmistökulttuurit)
- Taiteet ja taideteollisuus (esim. keramiikka, lasitaide)
- Kieli (esim. oppiminen tai käytännön harjoittelu)
- Gastronomia (esim. viininmaistajaiset, ruuan maistajaiset, keittokurssit)
- Teollisuus ja kauppa (esim. vierailut tehtaisiin, kaivoksiin ja panimoihin)
- Nykyaikainen viihdekulttuuri (esim. popmusiikki, muoti, media ja muotoilu)
- Luovat toiminnat (esim. maalaus, valokuvaus, tanssi)

Käytännön syistä Smith ryhmittelee kulttuurikohteet neljään ryhmään ja huomauttaa ryhmien rajojen olevan häilyviä. Nämä neljä ovat: perinneturismi, taideturismi, luova turismi ja alkuperäiskansoihin tutustuva turismi. (Smith 2009, 19.)

Soweto Etelä-Afrikassa on vaikuttava käyntikohte. Apartheidin aikana mustaihoiset eristettiin hökkelikaupunkeihin erilleen liikekeskustasta ja valkoisten asuinalueista. Apartheidin päätyttyä on syntynyt kiinnostus käydä katsomassa, miten elämä on edistynyt Sowetossa. Paikasta on tullut tunnetuin mustien alue, koska se oli anti-apartheid-liikkeen keskus (Smith, 65). Itselleni Sowetossa käynti oli elämys. Oli ihmeellistä nähdä kuja, jonka varrella oli varttunut kaksi tulevaa Nobelin rauhanpalkinnon saajaa: Nelson Mandela ja Desmond Tutu. Soweton kirkossa kirkon työntekijä kertoi apartheidin aikaisista vainoista, joissa aseettomat ihmiset olivat paenneet kirkkoon. Kirkon seinissä saattoi nähdä edelleen luotien tekemät reiät. Soweton vierailua täydensi käynti Apartheid-museossa, joka tarjosi tietoa ja elämystä sekä herätti kunnioitusta poikkeuksellisten yksilöiden ponnisteluja kohtaan. Toivottavasti sowetolaiset saavat korvauksen turistien aiheuttamasta häiriöstä.

Koska kulttuuri kiinnostaa minua, olen aina pyrkinyt tutustumaan matkakohteeni kulttuuriin. Muutama vuosi sitten osallistuin suomalaisen matkatoimiston järjestämälle bussimatkalle Roomasta Pompeijin rauniokaupunkiin. Aikaa bussissa olisi pitänyt mielestäni käyttää retkeläisten valmistamiseen ainutlaatuisen paikan kokemiseen ja siellä liikkumiseen. Perillä meille esiteltiin rakennuksia ulkoa ja sisältä. Kauhukseeni näin joidenkin matkalaisten nojailevan 2000 vuotta vanhoihin freskoihin, jotka olivat täysin ilman suoja.

New Mexicossa olen käynyt kahdesti. Kummallakin kerralla olen käynyt muinaisten pueblo-intiaanien entisillä asumuksilla ja nykyisin asuttuna olevassa pueblo-kylässä. Vierailut tapahtuivat 2000-luvun molemmin puolin ja aikaero vierailujen välillä oli kymmenisen vuotta. Muinaisten Intiaanien asumukset olivat olleet monikerroksisia kallion seinämään

tukeutuvia rakennelmia. Korkealla sijaitsevaan seremonialliseen luolamaiseen syvennykseen, pystyi kiipeämään kallionkielekkeeltä toiselle johtavia pitkiä tikapuita pitkin.

Kun kävin paikassa ensimmäisen kerran, matkailijoita ei ollut paljon ja oli mahdollista tuntea jotakin pyhään paikkaan liittyvää. Toisella kerralla, monta vuotta myöhemmin, turisteja oli enemmän. Myös muuan äiti pikkupoikien kanssa kiipesi seremonialliseen paikkaan kallionkielekkeelle, puunlatvojen yläpuolelle. Huimasi nähdä pikkupoikien juoksentelevan korkealla kallionreunalla. Lasten äiti ei ehkä itsekään ymmärtänyt paikan pyhyyttä, koskapa ei neuvonut poikiaan. Kallioluolaan ei meistä kellään olisi ollut asiaa silloin kun se muinaisuudessa oli ollut käytössä. Pyhä paikka oli tarkoitettu vain aikuisille miehille.

Samoilla New Mexican matkoilla kävin kummallakin kerralla myös asutussa *pueblo*-intiaanien kylässä. Ensimmäisellä kerralla kylässä oli rauhallista, suuren puun varjossa istui ihmisiä myymässä pieniä saviesineitä. Kylässä ei ollut sähköä, koska vanhat vastustivat sähkö tuloa. Oven- ja ikkunanpielet oli maalattu turkoosinvärisiksi karkottamaan pahat henget. Monta vuotta myöhemmin, toisella käynnilläni tunnelma oli toinen. Lähialueelle oli muuttanut hippejä, jotka olivat rakentaneet asuntoja ja perustaneet yrityksiä. Intiaanikylän reunamilla oli suuri määrä turistien autoja. Kyltit kehottivat maksamaan pääsymaksun henkilöä ja kameraa kohden. Pitkä jono turisteja jonotti maksaakseen pääsymaksunsa. Puun varjossa ei istunut ketään, saviesineiden teko oli lakannut. Ostin yhden CD:n intiaanilta, joka esitteli sitä ylpeänä. Levyllä soitti huilua hänen poikansa. Ajat olivat muuttuneet ja turismi oli muuttanut kylää.

Intiaanien reservaatit olivat usein surullisen näköisiä, mutta elinvoimaakin intiaaniyhteisöissä riittää. Kerran minulla oli tilaisuus olla läsnä Washingtonin osavaltiossa rannikon intiaanien *potlatch*-tapahtumassa. Intiaanit olivat järjestäneet tapahtuman tavatakseen eri puolella maata asuvia intiaaneja *powwow*-kokouksessa ja tarjota ulkopuolisillekin tilaisuuden nähdä heidän kulttuuriaan, kuten tansseja ja juhla-asuja sekä halutessaan ostaa kauniita käsintehtyjä hopeakoruja.

Smith (2009) lainaa tutkijoita Steele-Prohaska (1996) ja Simpson (1996), joiden mukaan 1990-luvulla monet heimot alkoivat löytää uudelleen kulttuuriperintöään ja kokeilemaan tapoja sen henkiin herättämiseksi. Kulttuuriturismin kehitys on ollut yksi tapa, jolla Pohjois-Amerikan alkuperäiskulttuuri on virinnyt uudelleen. Kulttuurikeskuksia on noussut

Yhdysvaltoihin ja Kanadaan on noussut lukuisia kulttuurikeskuksia näyttelyitä, näytöksiä ja esityksiä varten. Intiaanikansoilta on viety historian kuluessa 99% näiden maista. Monet yksilöt ovat sortuneet epätoivoon ja alkoholismiin. Toivottavasti oman kulttuurin vahvistuminen vahvistaa koko intiaaniväestön itsetuntoa ja elämänhalua. (Smith 2009, 107.)

Smithin mukaan (2009, 119-20) alkuperäiskansojen maanomistusolot ovat edelleen kiisteltäviä ja ratkaisemattomia, edistystä näiden oloissa on tapahtunut muilla aloilla. Turismi voidaan nähdä eräänä myönteisistä voimista, jotka ovat edistäneet taloudellista etua, suojelutoimenpiteitä ja kulttuuritraditioiden vireyttämistä. Uusien mahdollisuuksien antaminen ja paikallinen itsemääräämisoikeus ovat asioita, joita alkuperäiskansat tarvitsevat. Jos matkailu järjestetään vastuullisesti ja eettisesti, se voi vaikuttaa myönteisesti alkuperäiskulttuurien säilymiseen. Viime vuosina UNESCO:n maailmanperinne-listaan on kertynyt paikkoja, jotka ovat tärkeitä historiallisista tai kulttuurisista arvoista eikä niinkään esteettisistä. Lista on päätenyt myös alkuperäiskansojen perinteitä, mikä saattaa auttaa näitä saamaan rahoitusta perinteiden suojelulle sekä edistää kehittyvää turismia. (Smith 2009 20.)

Smith (2009) kirjoittaa myös Lapin matkailusta saamelaisien kannalta lainaten Haukssonin tekstiä vuodelta 2008, jonka mukaan saamelaiset eivät hyväksyneet perinteisen saamelaispuvun käyttöä matkaoppailla tai mainoksissa. Saamelaiskäräjät antoivat julkilausuman, jossa vaadittiin asetuksella kieltämään saamelaisten symbolien epäasiallinen käyttö. Rovaniemellä pidettiin mielenosoituksia vuonna 2008, joissa saamelaisalueen nuoria Suomesta, Ruotsista, Norjasta ja Venäjältä osoitti mieltään saamelaispuvun epäaidosta käytöstä matkaoppailla ja mainoksissa. Mielenosoittajat toivoivat päästävän neuvotteluihin siitä milloin, miten ja kuka voi käyttää saamelaisasua sekä että jäljitelmäpukujen myynti on lopetettava. He myös totesivat, että saamelaiskulttuuria tuntematon matkailuala luo stereotyyppisiä ja rapauttaa saamelaisten identiteettiä. He perustelivat vaatimuksiaan Yhdistyneiden kansakuntien julistuksessa mainitulla alkuperäiskansojen kulttuuriperinteen suojelemisella. (Smith 2009, 30.)

Smithin mukaan aiemmin perinne- ja alkuperäiskansoista kiinnostuneiden matkailijoiden määrä oli pieni. Nykyään erilaisten vaellusmatkojen, metsästysmatkojen ja viidakoretkien määrä on kasvanut, minkä seurauksena alkuperäis- tai heimoyhteisöt joutuvat yhä enemmän tekemisiin turismin kanssa. seuraukset voivat olla hyviä tai huonoja. Hyvien vaikutusten seurauksena kulttuurimatkailu voi vahvistaa alkuperäisyhteisön ylpeyttä omasta kulttuuristaan

ja identiteetistään. (Smith 2009, 29.) UNESCO:n jäsenvaltiot allekirjoittivat sopimuksen vuonna 1972, joka tähtäsi maailman perinnön hauraiden kohteiden suojelemiseen massaturismin tulvalta. Jäsenvaltioiden taloudellisella tuella järjestetään kansainvälistä suojelua luonto- ja kulttuuriperinnön suojelemiseksi. (Smith 2009, 60.) Pari vuotta sitten tapahtui nolo asia, josta media kertoi Suomessa ja muualla: suomalainen turisti oli irrotanut palasen ikivanhasta kivipäästä Pääsiäissaarilla, jotka kuuluvat Unescon maailmanperintökohteisiin. Ihmetyttää ja hävettää moinen menettely.

Smithin (2009) mukaan kulttuuriturismiin liittyy joskus poliittisen edun tavoittelua. Hallitukset kehitysmaissa puntaroivat matkailuelinkeinon etuja ja haittoja taloudelliselta kannalta, mutta unohtavat usein ennakoida matkailun ympäristö- ja yhteiskunnalliskulttuurisia seurauksia. Niinpä yhteisöille itselleen jää tehtäväksi etujensa suojeleminen riittämättömällä poliittisella tuella. Vuosikaudet on väiteltä, onko turismi uusimuotoista imperialismia. Smithin mukaan näkökannalle on perusteita, sillä turismia hallitsevat läntiset kehittyneet kansat, jotka alistavat vastaanottavat kansat omien tarpeidensa toteuttajiksi. Smith (2009, 61) lainaa kriteereitä, jotka Mathieson ja Wall ovat esittäneet vuonna 1992. He ovat esittäneet, että jos seuraavat kolme ehtoa täyttyvät, on näyttöä uusimuotoisesta kolonialismista:

1. Kehitysmaat tulevat riippuvaisiksi turismista varmistaakseen tulonsaannin.
2. Suuri osa voitoista virtaa ulkomaisille sijoittajille, vain matalapalkat jäävät.
3. Johtaviin ja ammattitaitoa vaativiin tehtäviin palkataan muualta tulleita.

3.5 Taidekohteet ja ympäristö

Kulttuurimatkailun lisääntyttyä useat museot ja kulttuurikohteet ovat joutuneet rajoittamaan kävijämääräänsä esimerkiksi määräämällä lipun varaamisen etukäteen lähes pakolliseksi. Esimerkiksi Alhambra Espanjan Granadassa ilmoittaa myyvänsä rajoitetun määrän lippuja päivittäin ja että vain 30 % niistä myydään ilman etukäteisvarausta. Varatut liput on lunastettavana määrättyinä kellonaikana. Korkeasesongin aikana varaussysteemi on myös kävijäystävällinen, sillä se säästää tulijat epämuodolliselta jonottamiselta.

Museoiden suhtautuminen valokuvien ottoon vaihtelee. Joissakin museoissa kerätään kamerat pois eteisaulassa, joissakin kielletään salamavalot, koska niiden arvellaan heikentävän vanhojen maalausten värejä ja joissakin museoissa ei ole kieltoja lainkaan. Toisinaan näkee, että turistit ottavat kuvia salamavalolla piittaamatta kielloista. Helsingin ortodoksisesta

kirkosta varastettiin parin viime vuoden aikana ikoneita, jonka jälkeen valokuvien otto kirkossa kiellettiin. Kielto perustui siihen, että epäiltiin varkauksien olevan tilattuja.

Helsingin Sanomien artikkelissa 8.7.2011 kerrottiin Matkailun edistämiskeskuksen (MEK) selvityksestä, jonka mukaan Suomi ei ole onnistunut kulttuurimatkailun tuotteistamisessa. Suomeen ulkomailta saapuvat turistit tuntevat heikosti suomalaista kulttuuria. Heidän on hankala löytää ja ostaa kulttuurituotteita, kuten taidetta ja tapahtumia. Suomi ei tunnista eikä arvosta vahvuuksiaan kulttuurimatkailussa. Suomi ei myöskään osaa myydä kulttuuria ulkomaalaisturisteille muutamia tapahtumia lukuun ottamatta. Tilannetta korjataan nyt kulttuurimatkailun katto-ohjelmalla. Työ on vasta alussa, ja Matkailun edistämiskeskuksessa arvioidaan, että tulokset näkyvät parin vuoden päästä.

MEK haastatteli parisen vuotta sitten kesällä ulkomaalaisia, jotka olivat tulossa kulttuuritilaisuudesta tai kulttuurikohteesta. Tieto suomalaisesta kulttuurista oli heikkoa, mutta kiinnostus heräsi ja haastatellut olivat iloisen yllättyneitä esimerkiksi Ateneumin kokoelmista ja interiööristä. (Helsingin Sanomat 2011.)

Mielestäni tieto Suomen kulttuurikohteista ja kiinnostus niitä kohtaan voisi kasvaa pienestäkin alusta. Olisi mahdollista suunnitella erilaisia pakettimatkoja, ei vain Helsinkiin, vaan ympäri Suomen. Matkoja markkinoitaisiin sitten ulkomaisille matkailulehdille ja kulttuuriyhdistyksiin. Esitteitä voisi lähettää ulkosuomalaisten perustamiin yrityksiin ja konserttisaleihin silloin, kun niissä esiintyisi suomalaisia taiteilijoita. Ulkomaisille kulttuurinystävälle olisi myös myönteinen yllätys se, että liput moniin tilaisuuksiin ovat verovaroin tuettuja, ja siten halvempia kuin monissa muissa maissa.

Kovin suureksi kulttuurimatkailun ei ole syytä kasvaa eikä siitä saisi tulla sellaista sijoituskohdetta, joka tekisi lippujen saamisen hankalaksi suomalaisille veronmaksajille. Tämä ajatukseni pohjautuu kokemukseeni Prahassa vuosia sitten: Yleisön joukossa näkyi paljon muualta maailmasta tulleita matkailijoita ja kuului eri kieliä. Paikannäyttäjän ynseästä käytöksestä päätin, että liput olivat prahalaisille kalliita hankkia ja että se aiheutti katkeruutta. Niihin aikoihin Prahassa oli tapahtumassa myös asuntomarkkinoilla hintojen huomattavaa kallistumista amerikkalaisten firmojen aloitettua liiketoimintaansa kulttuuristaan tunnetussa Prahassa. Jos matkakohde on liian houkutteleva, matkalaiset haluavat ehkä jäädä sinne. Näin on käynyt esimerkiksi Vancouverissa, Brittiläisessä Kolumbiassa. Kaupungista

ovat monet aasialaiset miljonäärit ja miljardöörit ostaneet perheelleen asuntoja, mikä on vaikuttanut hintatasoon. Kun luen uutisia, joiden mukaan ulkomaiset lehdet ovat valinneet Helsingin parhaaksi paikaksi asua, alati kohoavat asumiskustannukset tulevat mieleeni.

Osa Helsinkiin tulevista turisteista on risteilyalusten matkustajia, jotka tulevat vain päiväksi. Helsinki vastaanottaa ihmisten lisäksi näiden alusten jätteet. Se on välttämätön ympäristöteko, muuten laivat laskisivat jätteet Itämereen ja Suomenlahteen. Toivottavasti jätevesipuhdistamon kapasiteetti riittää vastaisuudessakin.

Mielestäni ainakaan kesäaikaan Helsinkiin ei kannata houkutella lisää matkailijoita. Elokuussa 2009 keskusta oli täynnä turisteja. Suosittu retkikohde Suomenlinna oli monen paikallisen lapsiperheen ulottumattomissa, sillä Suomenlinnan lautalle ei mahtunut. Laituri pullisteli jonottavista turisteista. Monet kääntyivät pettyneinä pois. Lauttayhtiö lupasi lisätä lauttavuoroja - seuraavana kesänä.

Seuraan säännöllisesti Helsingin Sanomien mielipidesivua ja vuoden 2011 aikana tarkkailin erityisesti matkailua koskevia mielipiteitä. Havaitsin, että kirjoitetut mielipiteet eivät arvostelleet ulkomaisten matkailijoiden määrää Helsingissä vaan turistibussien aiheuttamasta häiriötä. Samana päivänä julkaistiin asiasta kaksikin kirjoitusta: Helsingin historiallista keskustaa käsittelevän kirjoituksen otsikko oli: Turistit tahtovat liikkua rauhallisessa kaupungissa. Kirjoittajan mukaan risteilyalusten matkustajat ohjataan satamassa busseihin, jotka ajavat Senaatintorille monien vastaavien joukkoon etsimään pysäköintipaikkaa. Paikkaa etsiessä ajetaan ympyrää. Turisteilla on kymmenen minuuttia aikaa kiivetä kirkon portaat ja palata autoon, joka käy koko ajan. Kahvilat ja kaupat Senaatintorin varrella kärsivät pakokaasun katkusta ja jatkuvasta moottorin jylinästä. Kirjoittaja huomauttaa, ettei bussien ole annettu vallata historiallista keskustaa Tallinnassa, Tukholmassa, Barcelonassa tai muissakaan kaupungeissa, vaan alueet on rauhoitettu jalankulkijoille. (Hautala 2011.)

Toinen mielipidekirjoittaja iloitsee siitä, että kaupunginsuunnittelukunta on viimein päättänyt lopettaa Tempeliaukion kirkon turistibussikaoksen. Lähialueen asukkaat olivat vuosikausia toivoneet parannusta ja vedonneet päättäjiin. Kirjoituksen otsikko oli: Turistibussit tervemenoa, turistit tervetuloa! Turistibusseja ei enää päästetä kirkon eteen tukkimaan muuta liikennettä, ei pysäköimään suojateille eikä saastuttamaan tyhjäkäynnillään ilmaa. Bussit siirretään vain hieman kauemmaksi kirkosta. Turisti joutuu kävelemään uudelta

pysäköintipaikalta vain kahden korttelin verran. Kirkko on koko ajan näkyvillä, lyhyellä matkalla ei voi eksyä. Kirjoittaja toivottaa turistit jatkossakin tervetulleiksi, vain busseille hän sanoo tervemenoa. (Ropponen 2011.)

Senaatintorin ja Tempeliaukionkirkon lisäksi turistibussien kierrokseen kuuluu myös käynti Sibeliuksen monumentilla Töölössä. Puistossa on lähes aina päiväsaikaan turistiseurueita. Ennen niin rauhallinen keidas on muuttunut rauhattomaksi jatkuvien tulojen ja lähtöjen vaikutuksesta. Rauhallista istuskelua varten joutuu menemään toiseen puistoon. Olen entinen töölöläinen, joten voin kuvitella naapuriston vierastavan kehitystä.

Helsingin Katajanokalle oli suunnitteilla suuri hotelli, jonka oli piirtänyt kuuluisa sveitsiläinen arkkitehti. Kaupunkilaiset vastustivat lasiristiä muistuttavan rakennuksen pystyttämistä keskeiselle paikalle kaupunkikuvaan. Hotellin rakentamista puolsi kaupunginhallitus, mutta kaupunginvaltuusto jätti hyväksymättä hotellihankkeen vuonna 2010. Kerrankin kansalaismielipiteellä oli merkitystä kaupunkisuunnittelussa.

Helsingin arkkitehtuuria kävi katsomassa brittiläinen arkkitehtuurikriitikko Jonathan Glancey kesäkuussa 2011. Hän oli käynyt Helsingissä ensimmäisen kerran teini-ikäisenä ja lähestyessään laivalla kaupunkia oli nähnyt unohtumattoman näyn. Helsingin horisontti oli hänen mielestään yhtä vaikuttava kuin Venetsian profiili. Kauppatori, Tuomiokirkko, Palacen talo, Lasipalatsi, Olympia stadion ja Sokos kuiskivat hänelle: ”Helsinki”. Jugendrakennukset olivat Glanceyn mukaan ”iloa, onnea ja mielihyvää alusta loppuun, täynnä folkloristisia aiheita ja satumaisia koristeita. Voi nähdä, että nämä arkkitehdit ovat rakastaneet Helsinkiä.” Glancey kertoo arvioivansa arkkitehtuuria kaikkialla maailmassa samoin perustein. ”Missiوني on, että jokaisella kaupungilla, niin Lontoolta kuin Helsingilläkin, olisi oma erityinen luonteensa ja identiteettinsä. Tiedän kyllä, että tämä on kova taistelu maailmassa, jossa globalisaatio kiihtyy kaiken aikaa.” Kampin keskuksesta hän sanoo, että se voisi yhtä hyvin olla Shangaissa, Hampurissa tai Amerikassa. Guggenheimin taidemuseon tuominen Helsinkiin ei saa häneltä kannatusta. Amerikkalaisen taidesäätöön nykyiset museot edustavat näyttävää wau-arkkitehtuuria. Sellainen arkkitehtuuri ei kasva suomalaisesta perinteestä. (Kallionpää, 2011.)

Myös Pietilä (2011) suhtautuu mielipidekirjoituksessaan varauksella Guggenheimin-museon tuloon. Hänen mukaansa Bilbaosta on kantautunut tietoja, joiden mukaan paikalliset asukkaat

ovat pahastuneet futuristisen rakennuksen vaikutuksesta vanhaan kaupunkikuvaan. (Pietilä 2011.)

Arkkitehtuurin saralla uudisrakentamisessa on samankaltaistumisen vaara. Uudet liikelaitokset muistuttavat toisiaan ympäri maailman. Meidän suomalaisten pitäisi ponnistaa suomalaisesta perinteestä, joka erottaa meidät muista kulttuureista. Aina se ei ole mahdollista, sillä liikelaitoksien pääomistajat saattavat olla ulkomaisia. Taloudellisen hyödyn tavoittelu saattaa ohittaa esteettiset arvot, siitä on esimerkkinä Kampin keskus Helsingissä. Suunnittelusta pidettiin arkkitehtikilpailu. Voittanutta suunnitelmaa ei kuitenkaan rakennettu sellaisenaan, vaan sen erikoisesta muodosta luovuttiin ja tehtiin rakennuksesta laatikkomainen, jotta saatiin lisää liiketilaa. Tapaus ei ole ainoa laatuaan..

3.6 Esteettömyys matkailussa

Vuonna 1993 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous laati päätöslauseen, joka kehotti kaikkia hallituksia tarjoamaan tasa-arvoiset mahdollisuudet vammaisille näiden kaikissa elämänvaiheissa. Päätöslauseessa määritellään myös matkailun tarve:

Matkailualan päättäjät, matkatoimistot, hotellit, vapaaehtoiset järjestöt ja muut, jotka järjestävät virkistystoimintaa tai matkoja, ottakoon huomioon niiden henkilöiden erikoistarpeet, joilla on jokin vamma tai vaikeus. Sopivaa koulutusta on tarjottava edistämään tätä kehitystä (YK 1993, sääntö 11 § 2,138).

Lopullisesti vammaisten oikeuksia koskeva kansainvälinen sopimus tuli voimaan vuonna 2008, jolloin 20 YK:n jäsenmaata ratifioi sen, Suomi muun muassa.

Jyväskylässä vuonna 2002 pidetyssä symposiumissa *Tourism and Well-Being* australialainen Darcy esitti käsityksensä, että mitkään julistukset tai lait eivät takaa oikeudenmukaisuutta tai tasa-arvoa. Tarvitaan poliittista tahtoa, täytäntöönpanoa, koulutusta sekä asenteiden ja käytöksen muutosta yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa asioissa. Tehtävä ei ole helppo eivätkä sitä ole täysin tunnistanee tai ymmärtäneet ne organisaatiot, jotka ovat tai joiden pitäisi olla osallisina asiassa. (Darcy 2002, 139.)

Esteet liikuntarajoitteisten ihmisten matkustamiselle voivat olla fyysisestä ympäristöstä johtuvia, kuten jyrkät luiskat, portaat, kapeat tai painavat ovet. Jo pelkästään matkalipun

ostaminen voi olla hankalaa vammaiselle tai vanhalle ihmiselle. Aseman myyntitiskit ovat perinteisesti korkeita, niillä on hankala asioida pyörätuolista käsin. Lippuautomaatin lähelle on hankala päästä tarpeeksi lähelle pyörätuolilla. Kaikki eivät voi ostaa lippuaan netistäkään, esteenä voi olla ikä, vamma, yhteyksien puute tai joku muu vaikeus. Kustannusten pelko, haluttomuus muutokseen tai ymmärtämättömyys ovat motiiveja, joiden vuoksi viranomaiset ja yrittäjät hidastelevat palveluympäristöjen muuttamisessa esteettömiksi.

3.6.1 Hotelleista esteettömiä

Goodallin (2002) mukaan ei ole sama asia pyörätuolilla liikkuvalla, pääseekö hän itsenäisesti hotellin sisälle vai täytyykö hänen pyörätuolinsa nostaa portaissa. Goodall arvelee muutostöiden aikaa myöten maksavan itse itsensä, sillä matkailuelinkeino saa lisää asiakkaita. Esimerkiksi eläkeläiset voivat matkustaa sesongin ulkopuolella, jolloin on hiljaista, ja vammaisten perheenjäsenet tai ystävät tulevat myös esteettömiin kohteisiin. (Goodall 2002, 180-190.)

Myös Suomessa on tiedostettu tarve suunnitella julkiset tilat - hotellit mukaan lukien - niin, että niihin on mahdollista päästä pyörätuolilla. Samoin näkövammaisten selviytymistä julkisissa tiloissa pyritään helpottamaan. Yleinen tietoisuus on lisääntynyt. Siihen on vaikuttanut myös kielen kehitys, nykyisin on olemassa termi *esteetön ympäristö*. Kun asioilla on kuvaava ja kattava nimi, niistä on helpompi puhua ja saada muut ymmärtämään suunniteltaessa palveluita, matkustuskohteita ja niissä tapahtuvia toimintoja.

Suomen liikenneministeriö viestintäministeriö julkaisi vuonna 2003 seuraavat esteettömän liikkumisen periaatteet:

Jalankulkuverkoston kehittäminen esteettömäksi on perusedellytys kaikille väestöryhmille toimivan ja esteettömän yhdiskunnan rakentamisessa. Jalan liikkuville esteetön ympäristö tarkoittaa katkeamattomia kulkureittejä, helppokulkuisia ja hyvin hahmottuvia kulkuväyliä, turvallisempia kadun ylityspaikkoja sekä rakennusten, pysäkkien ja julkisten alueiden parempaa saavutettavuutta. Jalankulkijoille suunnatun informaation tulee palvella mahdollisimman hyvin kaikkia, havainto- ja ymmärtämiskyvyltään erilaisia kulkijoita. Tämä koskee liikennevalojen ja viitoituksen lisäksi myös lisääntyvää sähköistä informaatiota. (Liikenneministeriön esteettömyysstrategia 2003.)

Näkövammaisten Keskusliiton mukaan esteetön ympäristö, palvelu tai informaatio on sellaista, jota sokea tai heikkonäköinen ihminen pystyy hyödyntämään itsenäisesti näkövammastaan huolimatta. Palveluiden saavutettavuus merkitsee sitä, että käyttäjä voi hyödyntää palvelua itsenäisesti ilman toisen henkilön apua. Saavutettavia palveluita tuottaessa näkövammaisen kannalta tärkeitä asioita ovat henkilökohtaisen palvelun mahdollisuus ja palveluun liittyvän tiedon saaminen. Itsepalvelun lisääntyessä näkövammaisten ihmisten kannalta ongelmallisimpia ovat itsepalveluautomaatit ja vuoronumerojärjestelmät. (Näkövammaisten keskusliitto 2011.)

Esteetön tiedonsaanti on laaja kokonaisuus, joka palveluiden tuottajien kannalta merkitsee käytännössä muun muassa seuraavaa

- opastetekstit, ruokalistat, tuotetiedot ja asiakastiedotteet on kirjoitettu selkeästi (aineiston muuntaa tilauksesta pistekirjoitukseksi Näkövammaisten Keskusliiton kirjapaino)
- internetsivut on toteutettu esteettömästi (puhutusti)
- julkisissa rakennuksissa on kohokartta ja pistemerkintöjä

Matkanjärjestäjän tulee ottaa huomioon erilaiset matkailijat ja suunnitella vaihtoehtoja myös esteettömän matkailun periaatteiden mukaisesti. Ylivieskan ammattikorkeakoulussa maaliskuussa 2007 pidetyssä seminaarissa projektijohtaja Timo Ekroos, Itsenäisen Suoriutumisen Innovaatiokeskuksesta (ISAK), määritteli itsenäisen suoriutumisen seuraavasti:

- Itsenäinen suoriutuminen muodostuu fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta toimintakyvystä, joka on suhteessa toimintaympäristöön, palveluihin sekä teknologiaan kattaen koko elinkaaren.
- Itsenäisellä suoriutumisella tarkoitetaan yksilön kykyä ja mahdollisuuksia selviytyä yhteisössä ja ympäristössään omaa päätösvaltaansa käyttäen, tasa-arvoisena yhteisön jäsenenä.

Ekroos korostaa, että esteettömään ympäristöön kuuluu myös esteetön teknologia. Kun luodaan esteettömiä ympäristöjä, ne ovat myös työntekijöille parempia ympäristöjä. Esteettömyys vaatii huolellista suunnittelua ja toteutusta.

Nykyisin liikkumis- ja toimimisesteiset henkilöt on alettu huomata myös kuluttajina. Moniin vanhoihin hotelleihin on peruskorjauksen yhteydessä rakennettu esteettömiä huoneita samalla kun hotellin muista tiloista on mahdollisuuksien mukaan poistettu liikkumisesteet. Ravintoloiden ja kahviloiden sisäänkäyntejä on korjattu ja niihin on rakennettu esteettömät pesuhuoneet.

Seuraavassa on kaksi esimerkkiä siitä, kuinka esteettömyys on otettu huomioon Helsingin julkisissa tiloissa:

- Ateneumin esillä olevat taulut on ripustettu alemmaksi, jotta niitä olisi helpompi katsoa pyörätuolista.
- Kampin linja-autoasemalla lattiaan on merkitty kulkuväylä pienin kohokupolein ja –viivoin näkövammaisten ohjaamiseksi.

Huono esimerkki on muuan uusi Kööpenhaminan hotelli, jonka aamiaisjonossa asiakas joutuu seisomaan ruokasalin ulkopuolella, kerrosportaikossa. Portailla pysyminen oli erityisen hankalaa vanhoille ihmisille. Saman hotellin kylpyhuoneissa oli lasiseinät, joten asiakkaiden tarve yksityisyyteen oli uhrattu jonkun arkkitehtuurisen tempun vuoksi. Kyseisessä hotellissa oli pyritty uusiin innovaatioihin, jotka eivät kuitenkaan olleet asiakasystävällisiä eivätkä omiaan helpottamaan oleskelua hotellissa.

3.6.2 Tervellinen sisäilma ja ruoka

Suomessa kuten monissa muissakin maissa on tupakanpolttoa rajoitettu julkisissa tiloissa, mikä on kaikkien terveydelle hyväksi, mutta erityisesti niille, joilla on joku hengityselinsairaus. Mm. ravintolatyöntekijöitä pyritään suojelemaan haitalliselta savulta työympäristössään. Monien uusien tai uudistettujen hotellien kaikki huoneet ovat nykyisin savuttomia. Finnairin ja muidenkin yhtiöiden lennot ovat savuttomia.

Esteettömyyden voi ajatella myös siten, että matkailun esteitä poistetaan paitsi liikuntaesteisiltä, myös hengityselinsairauksia sairastavilta, allergikoilta ja keliaakikoilta. Terhi Tikkanen kirjoitti Helsingin sanomien mielipideosastolla vaatien ruoka-alan ammattilaisia tarjoamaan turvallista ruokaa vakavasta allergiasta kärsiville. Hänen kokemuksensa mukaan ruoka-aineallergia voi olla niin vakava, että allergisoivaa ruokaa syötyään saa anafylaktisen sokin, allergisen yleisreaktion, joka pahimmillaan johtaa kuolemaan. (Tikkanen 2011.)

3.6.3 Turvallisuus matkailussa

Matkavakuutus tuo turvaa monissa matkailun pulmatilanteissa. Jos matkatavarat katoavat, sairastuu tai joutuu rikoksen kohteeksi, voi vakuutuksesta saada rahallista korvausta ja tarvittaessa hoitoa. Harvinainen mutta mahdollinen pulmatilanne on matkanjärjestäjän

konkurssi. Kuluttajaviraston neuvon mukaan kannattaa ennen matkaa varmistaa Kuluttajaviraston valmismatkarekisteristä, onko yrityksellä ollut maksuongelmia. Konkurssin sattuessa matkan hinnan saa kuitteja vastaan takaisin Kuluttajaviraston vakuudesta tai luottoyhtiöltä. (Markkanen & Juntunen 2011.)

Matkayhtiöiden konkurssit ovat hyvin harvinaisia Suomessa, mutta syksyllä 2011 matkatoimisto Alma Tour perui lennot maksuvaikeuksien vuoksi. Kuluttajavirasto järjesti Bulgariaan jääneille parillesadalle turistilla paluulennon. Alma Tourin maksamalla vakuudella. Sen turvin matkailijat voitiin hakea suomalaisella koneella. Kuluttajaviraston mukaan etenkin vanhempien ja kielitaidottomien ihmisten on paras odotella kotiin kuljetusta lomakohteessa, jossa oppailta saa apua ja tietoja. (Markkanen & Juntunen 2011.)

Lisääntyvän turismin mukana voi vastaanottavalle paikkakunnalle kulkeutua sopimattomia vaikutteita, jopa rikoksia. Turismi muuttaa vastaanottavaa aluetta ja sen ihmisiä. Tulijoiden lukumäärä, moraalit ja käytös voivat pilata alueen omaleimaisuuden, joka alun perin herätti kiinnostusta. Piken mukaan on ironista, että lisääntyvä luontomatkailu häirinnyt luonnonrauhaa, jota matkailijat tulivat etsimään. Pike lainaa Beetonin tekstiä (2001) ja esittää matkustajien määrän rajoittamiseksi seuraavia keinoja: Korotetaan hintoja eikä anneta alennuksia, varoitetaan kapasiteetin rajallisuudesta, vähennetään mainoksia sekä myyntipisteitä sekä tehdään erityisjärjestelyjä suurten ryhmien varalta (Pike 2008, 93-96, 107-108.)

Kun 26.12.2004 Tsunami -hyökyaalto vyöryi Thaimaan rantaloma-alueelle aiheuttaen tuhoa, Suomessa vietettiin joulunpyhiä. Televisioon kutsutut ministerit olivat kuin unesta heränneitä. Puhelinpalvelu saatiin kuitenkin aikaan ja kuljetuskone lentämään Thaimaan ja Suomen väliä matkailijoiden evakuoimiseksi. Avustusjärjestöt lähettivät työntekijöitään auttamaan loukkaantuneita. Uutislähetysissä haastateltiin hengissä säilyneitä matkailijoita ja kirkon edustajaa kuultiin. Muuan pelastunut korosti Jumalan auttaneen häntä ja hänen perhettään. Sellaista, joka oli menettänyt perheensä, tuollainen puhe voisi haavoittaa lisää. Katastrofitilanteissa haastattelut pitäisi mielestäni tarkistaa ennen niiden lähettämistä.

Tsunamin tapahduttua alettiin Suomessa suunnitella rantaloma-alueille varoitussysteemiä matkapuhelinten välityksellä. (Tosin rannalla aikaansa viettävillä ihmisillä ei ehkä ole puhelimia mukanaan.) Onnettomuuden jälkipuinnissa kävi ilmi, että useat lomailijat olivat

jättäneet matkavakuutuksen ottamatta. Ehkä ihmiset ovat nykyisin varovaisempia. Mielestäni matkavakuutuksen pitäisi olla kaukomatkoilla pakollinen, mutta matkanjärjestäjät tuskin haluaisivat tarkistaa vakuutuksen olemassaoloa.

Sálvano Briceño on laatinut kansainvälisen strategian katastrofin vaikutusten vähentämiseksi, joka on suomennettuna:

1. Tsunamin vaikutukset koskivat 50 maata, joista 11 suoraan. Loput 39 maata kokivat katastrofin epäsuorasti, menettämällä kansalaisiaan. Luonnonkatastrofit voivat koskettaa kaukanakin asuvia ihmisiä.
2. Yleinen tietoisuus ja koulutus ovat tärkeitä suojaamaan ihmisiä ja omaisuutta. Thaimaassa valppaat yksilöt huomasivat jotakin olevan vinossa ja ohjasivat ihmisiä turvaan. Näistä yksi oli 10-vuotias tyttö, joka oli oppinut maantiedon tunnilla tunnistamaan tsunamin merkit.
3. Tiedonkulkua ja vuorovaikutusta tiedeyhteisön ja poliitikkojen välillä tulee lisätä luonnonkatastrofien seurausten lieventämiseksi. Onnettomuus osoitti, että vuorovaikutuksen puuttuessa arvokasta tietoa ja tutkimusta puuttui. On vahvistettava tieteellisten laitosten ja viranomaisten välisiä yhteyksiä, jotta vastaisuudessa selvittäisiin vähemmällä ihmis-, ja taloudellisilla menetyksillä.
4. Rakennusmääräyksiä tulee kehittää alueilla, jotka ovat alttiita maanjäristykselle tai tsunamille. Määräysten toteutumista tulee myös valvoa. Mitä kauempana rannasta talot ovat, sitä paremmin ne selviävät vahingoittumina. Uusia rakennuslakeja säädettäessä on otettava huomioon hotellien ja rantaloma-alueiden turvallisuus.
5. Kansainvälisten, alueellisten ja kansallisten järjestöjen pitäisi kehittää yhteistyötään ja koordinoida työtään päällekkäisyyksien välttämiseksi. Yhteistyö on tärkeää tuhojen estämiseksi, lieventämiseksi ja katastrofeihin valmistautumisessa. Hallitusten tulee varautua riskeihin konkreettisin toimenpitein.
6. Tiedotusvälineillä on velvollisuus osallistua tuhojen ennaltaehkäisyyn tiedottamalla. (Pike 2008, 347 ja Reliefweb.int 7.1.05)

Steven Piken (2008) mukaan katastrofien vaikutus turismiin on kasvavan kiinnostuksen kohde turismia käsittelevässä kirjallisuudessa. Katastrofeja ja kriisejä käsitellään sekä paikallisella että globaalilla tasolla. Tarvitaan nopeita päätöksiä ja päätösten pohjalta syntyvän toiminnan tulisi olla koordinoitua yhteistoimintaa. Yksittäiset liikeyritykset ovat ulkoisten tapahtumien armoilla, mutta harvoilla on voimavaroja ryhtyä strategiseen suunnitteluun kriisien varalta, etenkin niiden koskiessa kohdealuetta. Sen vuoksi hallitusten on oman etunsa vuoksi huolehdittava riittävästä johdosta kriisitapauksissa. (Pike 2008, 92.)

3.7 Aineettomuus ja riskit

Pike (2008) vertaa matkan ostamista kitaran ostamiseen: kitaraa voi myymälässä kokeilla, mutta matkaa ei voi kokeilla etukäteen. Matka konkretisoituu vasta matkan ostamisen jälkeen.

Matkaan voi sisältyä monenlaisia riskejä, jotka voivat huolettaa matkailijaa ja matkanjärjestäjää. Palvelujen toimivuus on huolista yksi. Sää voi olla huono ja hankalia henkilöitä matkalla, lakko voi yllättää, palvelu voi olla ala-arvoista, voi sattua varkaus tai muu rikos, tulivuoren purkaus tai terroristien hyökkäys. Kaikki nämä ovat omiaan herättämään matkailijoissa vähintäänkin pahaa mieltä, johon matkanjärjestäjän on vaikea vaikuttaa. (Pike 2008, 201.)

Odottamattomia tapahtumia sisältyy moneen omaankin matkakokemukseeni. Taannoin olin oppilasryhmän kanssa matkalla Sardiniaan, mutta matka keskeytyi lentolakon vuoksi Roomaan. Lopulta meidät lähetettiin laivalla Cagliariin. Siten vierailuajastamme isäntäperheissä katosi kaksi päivää. Positiivista oli raikas meri-ilma ja hyvä sää merimatalla. Loppujen lopuksi emme olleet kovin pettyneitä.

Ryhmämatkoihin liittyy sosiaalinen riski. Viimeisen ryhmämatkani tein Riikaan, Ikaalisten matkatoimiston bussimatalla. Matkatoimisto ei ollut kertonut, että pääosa matkustajia oli saman työpaikan miehiä. Meitä muita oli vain kourallinen, mukana oli myös eräs lapsiperhe. Miesryhmälle matkan päätarkoitus näytti olevan päihtyminen. Oli tuskallista matkustaa bussilla, jonka käytävällä juopuneet miehet hoipertelivat ja kaatuilivat muiden päälle. Virolaisen oppaan selostukseen ei voinut syventyä häiriöiden vuoksi. Matkatoverini purskahti itkuun pettymyksestä. Kirjoitin hotellissa faksin matkatoimistoon protestoiden järjestelyjä. Matkatoimisto vastasi myöhemmin postikortilla, ettei matkatoimistolle kuulunut matkustajien käytös.

Viime vuosina olen matkustanut vain omatoimisesti. Eräällä matkalla Helsingistä Chicagoon koneen oli tarkoitus tehdä välilasku Arlandassa ja jatkaa sitten kohti Chicagoa. Välilaskun jälkeen American Airlines -yhtiön valtava kone ei pystynytään nousemaan ilmaan. Tunnin epätietoisuuden jälkeen kaikki sadat matkustajat määrättiin ulos koneesta matkatavaroineen. (Otin valokuvan tuosta pisimmästä jonosta, jossa koskaan olen seissyt.) Lentoaseman henkilökunnasta suurin osa tuntui olevan kesälomalla, mutta vihdoinkin kaikki oli saatu majoitettua hotelliin odottamaan koneen korjausta. Oli kiinnostavaa havaita, miten nopeasti toisilleen tuntemattomista ihmisistä muodostui jonottaessa ”naapureita”, jotka pitivät toisistaan huolta. Seuraavana päivänä kone oli korjattu ja pääsimme jatkamaan matkaa Arlandasta. Chicagossa, jossa vaihdoin konetta, sillä olin matkalla Montanaan ystäviä tapaamaan.

Vietettyäni Montanan maaseudulla viikon soitin lentoyhtiöön varmistaakseni paluulentoni Suomeen. Hämmästykseni minulle ilmoitettiin, että lentoni oli peruttu, koska en ollut ilmestynyt Chicagoon koneella, jolla minun piti tulla. Huonommalla kielitaidolla olisin jäänyt ilman paluulentoa. Tietokoneista ja nykyaikaisesta ajanvarausysteemistä huolimatta lentoyhtiössä oltiin autuaan tietämättömiä siitä, että olin joutunut jäämään Arlandaan heidän koneensa rikkoutumisen vuoksi. Pitkän puhelun tuloksena asia järjestyi ja pääsin paluulennolle.

Lentoyhtiöillä tuntuu riittävän asiakkaita, joten niillä ei ole tarvetta yrittää parantaa palveluaan. Muutama vuosi sitten lensin Pariisista Arlandaan, jossa minun oli määrä vaihtaa saman yhtiön koneeseen jatkaakseni matkaa Helsinkiin. Lennon olisi pitänyt lähteä jo edellisenä päivänä, mutta kaikki lennot oli peruttu lennonjohtajien mielenilmauksen vuoksi. Kahden päivän matkustajien sijoittaminen pohjoismaisen lentoyhtiön koneeseen vei niin paljon aikaa, ettei Arlandasta Helsinkiin lähdössä ollut kone odottanut Pariisin koneeni saapumista. Juutuin Arlandaan useaksi tunniksi odottamaan seuraavaa konetta. Se oli harmillista, sillä minun oli määrä lähteä seuraavana aamuna Helsingistä Yhdysvaltoihin.

Ennen aamunkoittoa pääsinkin Helsinkiin, mutta koskaan en ole lähtenyt pitkälle matkalle yhtä vähin matkatavaroin. Aika ei riittänyt matkalaukun hakemiseen kotoa. Palattuani Suomeen kirjoitin pohjoismaiselle lentoyhtiölle, joka oli jättänyt minut Arlandaan ja valitin hankaluutta, joka minulle oli aiheutunut. Sain vastaukseksi, ettei lentoyhtiöllä ole vastuuta siitä mitä tapahtuu lennon jälkeen. Vastaus oli yllättävä, eihän kyseessä ollut edes halpalentoyhtiö. Onneksi Suomessa junat odottavat vaihtoasemilla matkustajia, joiden juna on myöhässä – ainakin toistaiseksi.

Halpalentoyhtiö Ryanairilla on niin tiukat aikataulut, että ruumassa olevia matkatavaroita ei aina ehdi saada jatkolennolle. Tällöin matkustaja joutuu odottamaan seuraavaan päivään ja ostamaan uuden lipun lähtöpäivänä, jolloin hinta on kaiken lisäksi korkeampi kuin etukäteen ostettuna. Ilmeisesti välilaskuja, joihin sisältyy koneenvaihto, kannattaa välttää. Jälkeenpäin kerrottuna myöhästelyt, lakot ja muut vastoinkäymiset tuntuvat lähes kaskuilta, vaikka tapahtumahetkellä ne olivat tuntuneet vääryydeltä.

3.8 Mainos ja mielikuvat

Airaksisen (1991, 49) mukaan mainos edustaa maailmaa, jossa toden ja totuuden käsitteet eivät useinkaan vastaa tiedonvälityksen vastaavia käsitteitä. Matkailumainokset pyrkivät herättämään mieluisia mielikuvia lomailusta. Kuvissa näytetään tyytyväisiä ja huolettomia ihmisiä nauttimassa ihanasta säästä ja mukavasta seurasta.

Hotellien ja ravintoloiden nimissä voi olla tarkoituksellista kaunistelua. Sanat 'Waterfront' tai 'Lakeside' eivät välttämättä tarkoita luonnon vesistöjä. Olen asunut Johannesburgissa hotellissa, jonka nimi oli Lakeside Inn. Uskoin hotellin sijaitsevan järven lähetyvillä ja läksin iltakävelyllä etsimään sitä. Järven sijasta löysin läheisen ostoskeskuksen pihalta vielä täyttämättömän altaan, joka siis oli se ”järvi”, josta hotellikin oli saanut nimensä. Kööpenhaminassa olen nimen perusteella erehtynyt valitsemaan hotellin, jonka nimi viittasi rantaan. Waterfront Inn olikin rakennettu eräänlaiselle tekosaarelle, jota reunusti kapea vesikaivanto.

Joskus mainostetaan viime hetken lähtöjä Afrikan matkalle. On käynyt niin, että viimeiset matkalle lähtijät eivät ole ehtineet valmistautua matkaan ottamalla tarvittavat rokotukset. Tuloksena on ollut sairastuminen vaaralliseen trooppiseen tautiin.

Erään matkanjärjestäjän katumainoksissa alkutalvesta 2010 esitettiin jääkarhu ympäristössä, jossa se ei mitenkään voisi elää sekä käyttäytymässä luonnonvastaisella tavalla. Jääkarhu lekotteli aurinkorannalla bikiniasuisen kaunottaren vierellä tai uiskenteli lämpimässä vedessä tämän kanssa. Kaikkihan tietävät, että jääkarhujen oikea elinympäristö arktisilla alueilla on uhattuna ilmastonmuutoksen vuoksi. Mainoksessa oli yritetty tehdä uhkakuvasta hauska. Tulos oli mielestäni vähintäänkin mauton.

4 MATKAILUN YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET

Matkailun lisääntyminen merkitsee erityisesti lentoliikenteen lisääntymistä. Se taas merkitsee lisääntyviä hiilidioksidipäästöjä. Muita haitallisia yhdisteitä, joita lentomatkailu tuottaa, ovat typen oksidit, häkä, rikin oksidit, epätäydellisesti palaneet hiilivedyt ja pienhiukkaset. Lentoliikenne tarvitsee energiaa koneiden pitämiseen ilmassa, lisäksi energiaa tarvitaan lentokoneiden ja lentokenttien rakentamiseen, huoltoon ja ylläpitoon. Maailmanlaajuinen liikenteen kasvu uhkaa minimoida muilla sektoreilla saavutetut päästöjen vähentämistavoitteet. (Maailmantila. 2009; Reilu matkailu 2011.)

4.1 Lentomatkailu ja ilmastonmuutos

Lentomatkustajien aiheuttamia kasvihuonepäästöjä pyritään kompensoimaan vapaaehtoisilla lentomaksuilla. Suomalainen lentomaksu.fi on tukenut keräämillään varoilla mm. kenialaista hanketta, joka edistää kouluruoan valmistamista lehmänlannasta saatavan biokaasun avulla perinteisen polttopuun sijaan. Hankkeena on myös maaseudun sähköistäminen tuulivoiman avulla. (Reilu matkailu 2011.)

Lentomaksurahoista tuetaan myös ugandalaista puuliesihanketta. Kouluihin sijoitettavat uudet liedet käyttävät vähemmän puuta ja siten metsien hakkaaminen vähenee. Vuonna 2008 suomalaisten lahjoittamat lentomaksut tuottivat 17 143 euroa. Lentomaksuista tuettiin indonesialaista puuliesihanketta. Projektissa koulutettiin ihmisiä rakentamaan tehokkaampia puuliesiä ja näin vähentämään metsän hakkaamista, naisten työmäärää ja altistumista sisäilman saasteille. (Reilu matkailu 2011.)

4.2 Matkustus huippusesongin ulkopuolella

Reilun matkailun yhdistys suosittaa matkustamista huippusesongin ulkopuolella sillä se vähentää alueen ympäristökuormitusta. Palveluita ei ehkä tuolloin ole saatavissa samalla tavoin kuin huippusesongin aikana ja ehkä vain omatoimimatkustaminen on mahdollista. (Reilumatkailu 2011.) Jos sesonki tasoittuisi pitemmälle aikavälille, sen kuormittavuus ei

olisi niin suuri. Työntekijöille lyhyt sesonki merkitsee suuria ponnistuksia elannon ansaitsemiseksi koko vuoden ajaksi. Palautuminen rasituksesta voi kestää yllättävän kauan. Helsingin sanomien artikkelissa kerrottiin Suomessa asuvasta turkkilaismiehestä, jonka unirytmii ei ole palautunut normaaliksi vuosienkaan jälkeen. Mies oli työskennellyt Marmariksessa sesonkikuukausina seitsemänä päivänä viikosta aamukahdeksasta puolille öin. Vielä nykyisinkin television on oltava öisin päällä, muuten mies ei nuku. (Nevaluoma 2011.)

Jos useammat ihmiset matkustaisivat huippusesongin ulkopuolella, palveluitakin kannattaisi tarjota silloin. Siten myös aika, jolloin paikalliset voisivat ansaita matkailusta, pitenisi. Itse olen käynyt hiihtämässä Levillä sekä hiihtolomaviikolla että hiljaisemmalla kaudella. Hiihtolomaviikolla ladun varressa myytiin herkullisia ohukaisia marjojen kera. Tuolloin kuitenkin ladulla oli liikaa hiihtäjiä, koko ajan joku oli menossa ohi tai itse piti pyrkiä ohi. Sesongin ulkopuolella oli parempi rauha hiihdellä, mutta lettuja saattoi vain muistella.

4.3 Junamatkat ja ympäristö

Valtionrautateiden internet-sivustoilla esitellään VR:n ympäristöstrategiaa. Sivuilla todetaan liikenteen tuottavan 20 % ilmaston muutosta voimistavista kasvihuonekaasujen päästöistä. Rautateiden osuus liikenteen päästöistä on VR:n mukaan vain 1 %. Suurimmat päästöt aiheutuvat tieliikenteestä. Sivustolla olevan laskurin avulla asiakkaat voivat verrata energian kulutusta ja päästöjä matkustettaessa junalla tai muilla liikennevälineillä. VR pyrkii antamaan itsestään vihreän kuvan monin tavoin. Uudet junat on maalattu vihreän sävyisiksi, esitteet ovat vihreitä ja televisiomainokset korostavat vihreitä arvoja. Varsinaisen toimintansa lisäksi VR on järjestänyt maisemanhoidollisia kampanjoja, esimerkiksi Ylivieskan seudulla järjestettiin niittotalkoot kesällä 2011.

VR:n asiakaslehti Matkaan kertoi junamatkustajien voivan matkustaa entistä paremmalla omallatunnolla, sillä VR-konserni on siirtynyt kokonaan vesivoimalla tuotetun sähkön käyttöön. sen tuotanto ei lisää ilmastonmuutosta kiihdyttäviä hiilidioksidipäästöjä. Päästöjä vähentämällä VR lunastaa sekä omia ympäristölupauksiaan että noudattaa EU:n asettamia päästötavoitteita. (Matkaan 2011.)

Halpalentojen ja tarjousten ansiosta on mahdollista lentää kotimaassakin edullisesti. Aina ei ole edullisinta matkustaa rautateitse. Helsingin sanomien yleisönosastossa muuan isä kirjoitti loppukesällä 2011: ”Jos lapsiperheen menoliput makuuvaunussa Rovaniemelle maksavat enemmän kuin meno-paluuliput lentäen, on perheen vihreys koetuksella”. (Berg 2011.)

4.4 Kotimaan matkailu

Matkailua Suomeen ulkomailta pyritään edistämään siitä koituvan tulon vuoksi. Osa matkailusta tuo maahan myös ulkomaan valuuttaa, millä on merkitystä vaihtotaseen kannalta. Suomen liittyttyä euro-alueeseen muista euro-alueen maista tulevat matkailijat eivät tuo enää ulkomaan valuuttaa, vaan samaa valuttaa, jota Suomessa käytetään. Tavallaan hekin ovat ”kotimaan matkailijoita”.

Monet suomalaiset kaipaavat aurinkoa syksyn ja talven keskelle ja matkustavat siksi kaukomaille. Suomalaiset tekivät viime vuonna lähes neljä miljoonaa yöpymisen sisältänyttä vapaa-ajanmatkaa ulkomaille. (Helsingin Sanomat 2011.) Kesät Suomessa ovat harvoin sateisia, joten silloin auringonpaistetta saa kotimaassakin. Junamatkailun on todettu olevan ympäristöystävällisempää kuin lento- tai automatkailumatkailu, joten sitä pitäisi tukea matkailun edistämiseksi.

Useita vuosia sitten poistettiin matkailijan oikeus poiketa matkallaan ja jatkaa samalla lipulla eteenpäin. Matkailun kannalta poikkeaminen väliasemilla olisi suotavaa. Esimerkiksi matkalla Helsingistä Ouluun olisi mukava poiketa vaikka Tampereella katsomassa näyttelyitä ja poiketa lounaalla. Matkalippu, joka sallii poikkeamisen, voisi olla hieman kalliimpi. Kuluvana syksynä tapahtuneen lipunvaraus- ja lippu-uudistuksen yhteydessä on tapahtunut matkalipun vaihtamista koskeva muutos. Asemalta ostamassani uudessa lipussa lukee, että lipun vaihtaminen maksaa viisi euroa ja että jos haluan vaihtaa lippuni halvempaan lippuun, erotusta ei palauteta. Siis, jos olisin joutunut vaihtamaan makuupaikkani istuinpaikkaan Intercityssä, tukisin rautateitä erotuksen hinnalla. Minusta tuntuu, että moisen säännön laatinut ihminen ei joudu koskaan vaihtamaan junalippuaan. Ehkä hän ei matkusta laisinkaan junalla.

Valtion rautatiet ovat uusineet kalustoaan, mutta vähentäneet henkilökuntaansa. Toisinaan juna jää asemalle odottamaan jostakin toisesta junasta tulevaa henkilökuntaa. Erityisen harmillista matkustajan kannalta on ollut, kun junaan ei ole otettu matkustajia puuttuvan konduktöörin vuoksi. Tuolloin juna on lähtenyt ilman matkustajia! Tuollainen myöhästely voitaisiin estää lisäämällä henkilökuntaa. Eri asia on luonnonvoimista johtuvat myöhästelyt. Talven lumesta ja pakkasesta johtuvia vikoja on vaikea torjua etukäteen. Vähentämällä henkilökuntaa VR aiheuttaa matkustajille myös turvattomuuden tunnetta. Mitä jos junassa tapahtuu jotakin, johon tarvittaisiin konduktööriä. Miten heihin saa pitkässä junassa yhteyden!

VR:n asiakaslehden mukaan tulevaan talveen varaudutaan monin keinoin. Viime talven kokemusten pohjalta junien huoltoa on tehostettu niin, että junat kestävät talven olosuhteet entistä paremmin. Kalustevikojen varalta Helsingin ja Tampereen ratapihoilla on talvella lähtövalmis varajuna. Toivottavasti myös ratatyö Seinäjoelta pohjoiseen edistyy. Rataosuushan on Suomen liikennöidyimpiä.

Mielestäni matkailua tulisi edistää niin, että suomalaiset matkustaisivat enemmän kotimaassaan, sen sijaan että valitsisivat ulkomaan kohteita ainakaan hintojen vuoksi. Esimerkiksi junamatkan hinnalla makuuvaunussa Helsingistä Rovaniemelle maksaa suunnilleen saman kuin edestakainen lentomatka Roomaan. Jos kotimaan matkailu olisi halvempaa, palveluiden kysyntä jakautuisi tasaisemmin maassamme. Se taas lisäisi yrittäjien uskoa investointeihin. Paremmat palvelut ja lisääntyvät työpaikat hyödyttäisivät myös vakituksia asukkaita. Ehkä Matkailun edistämiskeskuksen iskulausetta ”*Finland – naturally*” kannattaisi soveltaa myös kotimaan matkailun edistämiseen, vaikka tyyliin: ”*Kotimaa – kannattaa kokeilla*”.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Matkailun kaikissa vaiheissa tehdään valintoja, jotka voivat olla eettisiä tai epäeettisiä. Epäeettisiä ratkaisuja saatetaan tehdä jo suunnitteluvaiheessa. Toiminnan seurauksia tulisikin ennakoida myös eettiseltä kannalta. Näihin ajatuksiin olin päätenyt omien matkakokemusteni pohjalta. Sen vuoksi halusin opinnäytetyössäni tutkia matkailualan kirjallisuutta löytääkseni kirjoittajien näkemyksiä eettisyydestä. Lukemissani teoksissa käsiteltiin vastuullista matkailua, kestävästä kehitystä, kuormittavuutta, samankaltaistumista, vieraantumista, piittaamattomuutta ja uus-kolonialismia, mutta sanoja *eettinen* tai *epäeettinen* niissä ei juurikaan käytetty.

Halusin opinnäytetyöni perustaksi suomalaisten filosofien käsityksiä eettisyydestä. Sen vuoksi luin näiden kirjoittamia teoksia etiikasta, soveltavasta etiikasta sekä ympäristöetiikasta. Muut käyttämäni lähteet olivat viimeaikaisia lehti uutisia tai internetistä saamaani tietoa. Esimerkkeinä olen käyttänyt pääasiassa omia matkakokemuksiani.

Eettisyys tulee usein esiin vastakohtanaan, siten se muistuttaa terveyden muuttumista sairaudeksi. Saatamme pitää terveyttä luonnostaan lankeavana, kunnes sairaus tai sen uhka havahduttaa huomaamaan terveyden arvon. Samoin on eettisyyden laita, oman yhteisömme hyväksymät tavat ja tottumukset ovat meille tuttuja eikä niitä yleensä tarvitse kyseenalaistaa. Sen sijaan epäeettiseltä vaikuttava toiminta herättää ihmetystä, paheksuntaa ja tahtoa toiminnan parantumiseen.

Maassa maan tavalla, sanotaan. Se on perinteinen hyvä ohje matkailijalle, mutta ohjeen voi ymmärtää myös laajemmin, jolloin se tarkoittaa matkailutoiminnan sopivuutta matkakohteeseen. Ei riitä, että yrityksellä tai yksityisellä henkilöllä on taloudelliset resurssit käynnistää matkailutoiminta, tarvitaan myös perehtyneisyyttä alueen kulttuuriin, luontoon sekä niiden ja alueen asukkaiden arvostamista. Hiljan olemme saaneet lukea uutisia kiinalaisesta miljardööristä, joka halusi ostaa maata Islannista. Kun hänelle ei myönnetty siihen lupaa, hän suuntasi kohteensa muihin Pohjoismaihin. Nyt hän ilmoittanut haluavansa ostaa Korvatunturin. Mahtaakohan syntyä kauppoja...

Matkailuelinkeinossa selvin epäeettisyyden ilmenemismuoto on sosiaalisen vastuun puute. Ei huolehdita riittävän hyvin ihmisistä eikä toimintaympäristöstä. Suunnitellaan matkailutoimintaa sinne, missä se rajoittaa vakinaisten asukkaiden liikkumista ja rauhaa tai järjestetään matkoja, jotka eivät ole turvallisia matkailijoille. Yrityksillä tulisi olla kulttuuritietoutta ja eettistä asennetta, joihin kuuluu kyky vastavuoroiseen viestintään, yhteiskuntavastuu, ympäristövaikutuksista huolehtiminen sekä hyvän tavan mukaiset käytännöt.

Matkailuelinkeinoja tulisi harjoittaa niin, että siitä ei aiheudu haittaa ympäristölle. Ympäristöllä tarkoitetaan luontoa, siinä eläviä eläin- ja kasvilajeja, maisemaa, vesistöjä, ihmisten luomaa kulttuurimaisemaa. Luonnonvarojen ja ympäristön säästämisen lisäksi on merkitystä sillä henkisellä kulttuurilla, joka jää perinnöksi seuraaville sukupolville.

On syntynyt kansalaisliikkeitä jakamaan tietoa kuluttajille siitä, miten voisi muuttaa kulutustaan eettisempään suuntaan. Suomessa Reilun matkailun yhdistys ylläpitää internet-sivuja, joilta löytyy neuvoja vastuulliseen matkailuun. Internetissä toimii myös keskustelusivuja, joilla matkailijat voivat jakaa kokemuksiaan. Hyvä ja huono palaute leviävät nopeasti internetin välityksellä. Matkailuyritysten kannattaa lukea näitä sivuja, koska niiltä voi saada palautetta nopeammin ja useammista asioista kuin kysymyslomakkeilla.

Suuria kansainvälisiä hotelli- ja ravintolaketjuja arvostellaan siitä, että varsinainen taloudellinen hyöty viedään yritysten ”kotimaahan” ja vain halpatyön palkka jää lomakohteisiin. Paikallinen väestö joutuu ehkä siirtymään pois mailtaan. Ihmisiä uhkaa vieraantumisen omassa maassaan. Eettisten normien seuraamista globaalissa liiketoiminnassa pyritään valvomaan kansainvälisillä sopimuksilla.

Turismin vaikutuksia on tapana tarkastella yhteiskunnallis-kulttuuriselta, taloudelliselta ja ympäristön kannalta. Vaikutukset ovat kuitenkin keskenään yhteydessä. Arvioon vaikutuksen kielteisyydestä tai myönteisyydestä vaikuttaa näkökulma, usein vaikutukset ovat sekä myönteisiä että kielteisiä. Jotta hyödyt voitaisiin maksimoida ja haitat minimoida, tarvitaan huolellista suunnittelua.

Kestävä kehitys on ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka tarkoituksena on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Yhteiskunnan jäsenten hyvinvointi on tärkeä edellytys ekologisen kestävyuden edistämiseksi. Toisaalta hankkeet, joiden tarkoituksena on varautua ilmastonmuutokseen, tukevat samalla yhteiskuntien ja yhteisöjen kestävä kehitystä. Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus luo turvaa myös matkailijoille ja matkailuelinkeinoille.

Luontomatkailusta on tullut nopeimmin kasvava matkailuelinkeinon haara. Päättäjät saattavat panostaa turismiin ilman kokonaissuunnitelmaa ja riittäviä lakeja ympäristön suojelemiseksi. Vaarana on, että seuraukset jäävät paikallisten yhteisöjen ja luonnon kannettaviksi.

Kulttuurimatkailijat ovat kiinnostuneita kohdemaan kulttuurista ja ehkä valmistautuneet matkaan etukäteen kirjallisuuden avulla kirjallisuuden Ryhmämatkalle saattaa kuitenkin tulla mukaan niitä, jotka tarvitsevat opasta kulttuurin kokemiseen ja arvostamiseen. Museossa valokuvien ottaminen ei ole hyväksi teoksien väreille, salamavalon välähdykset myös häiritsevät muuta yleisöä, samoin kuin matkapuhelimen käyttö. Kohteissa, joissa kulttuuriaarteita ei ole suojattu estein, oppaan on syytä huolehtia, ettei teoksiin kosketa tai niihin nojailta.

Taidematkailun lisääntyttyä useat museot ovat joutuneet rajoittamaan kävijämääräänsä. Kun lipun varaaminen etukäteen määrätylle ajalle on pakollista, siitä hyötyvät sekä museovieraat että museo. Henkilökunnan on helpompi valvoa kokoelmia ja yleisö pystyy tutustumaan taiteeseen ilman tungosta.

Aikaisemmin perinne- ja alkuperäiskansoista kiinnostuneiden matkailijoiden määrä oli pieni. Nykyisin alkuperäis- tai heimoyhteisöt joutuvat yhä enemmän tekemisiin matkailun kanssa. Seuraukset voivat olla hyviä tai huonoja. Hyvät seuraukset ovat niitä, jotka vahvistavat alkuperäisväestön ylpeyttä omasta kulttuuristaan ja identiteetistään. Huonot seuraukset ovat sellaisia, jossa turismi muistuttaa uusimuotoista imperialismia.

Suomeen suuntautuva kulttuurimatkailu voisi tarjota matkailualan yrittäjille kiinnostavan kehityskohteen. Matkailun edistämiskeskuksen haastattelututkimuksen mukaan turistien

etukäteistieto kulttuurikohteista on ollut vähäistä, mutta Suomeen tultuaan matkailijoiden kiinnostus on herännyt.

Matkailun eettisyyttä pyritään edistämään kansainvälisin sopimuksin. Niissä on usein YK:n alajärjestöjä mukana. YK:n yleiskokouksen hyväksymiä ja jäsenvaltioiden allekirjoittamia matkailuun liittyviä sopimuksia ovat eettisen matkailunohjeet vuodelta ja esteettömään matkailuun liittyvä sopimus. Monien maiden kansalaisjärjestöjen työ ruohonjuuritasolla on merkittävää, sillä se antaa tietoa niille, jotka sitä osaavat etsiä ja herättelevät ehkä muitakin. Kun kuluttajat osaavat vaatia eettisiä palveluita, yrittäjienkin kannattaa tarjota niitä. Myös Matkailun edistämiskeskuksen toimintasuunnitelmaan lähivuosille kuuluu eettisyys.

Matkailuyritysten eettisyyttä voidaan kehittää tarjoamalla esteettömiä palveluja, unohtamatta näkövammaisia, sekä huolehtimalla turvallisuudesta sekä ympäristöstä. Ympäristöä ovat luonto, vesistöt, maisema, paikalliset kasvit ja eläimet, kulttuuriarvot sekä rauha nauttia niistä. Myös asiakkaiden ja työntekijöiden terveyttä on suojeltava tartuntataudeilta, huonolta ilmanlaadulta vääränlaiselta ravinnolta ja tietenkin rikoksilta ja onnettomuuksilta.

Maassa maan tavalla ja Mennä merten taakse kalaan ovat suomalaisia sananlaskuja, joita voi soveltaa matkailuunkin. Matkoilla meidän tulee olla aiheuttamatta haittaa paikallisille ihmisille tai ympäristölle sekä muistaa, että kotimaassakin on paljon nähtävää.

LÄHTEET

- Airaksinen, T. (toim.). 2002. Ammattien ja ansaitsemisen etiikka, näkemyksiä ammattien, johtamisen ja liike-elämän arvoista. Helsinki: Yliopistopaino.
- Berg, A. 2011. Junaliput ovat liian kalliita. Helsingin Sanomat 07.07.2011.
- Darcy, S. 2002. People with Disabilities and Tourism in Australia: A Human Rights Analysis. Teoksessa Ijäs, E. (toim.) Symposium Proceedings: Reports from the Jyväskylä Polytechnic 15. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.
- Edgell, E. & DelMastro Allen, M. & Smith, G. & Swanson, J. 2008. Tourism Policy and Planning. Yesterday, Today and Tomorrow. Oxford: Elsevier.
- Ekroos, T. 2007. Itsenäinen suoriutuminen ja esteetön ympäristö. Itsenäinen suoriutuminen ja esteettömät palvelut –seminaari 29.03.2007. Ylivieskan ammattikorkeakoulu. Ylivieska.
- Elkington, J. & Hailes, J. 2000. Pallo hallussa. Vihreän elämän opas. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Esteettömyys. Esteetöntä matkailupalvelua Suomessa. Helsingin Sanomat 8.7.2011.
- Genderclimate Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.genderclimate.org>. Luettu 6.7.2011.
- Glancey, J. 2011. Lehtihaastattelu: Älkää pilatko Helsinkiä. Kallionpää, K. Helsingin Sanomat 12.06.2011.
- Goodall, B. 2002. Disability Discrimination, Legislation and Tourism: The Case of the United Kingdom. Teoksessa Ijäs, E (toim.) Symposium Proceedings: Reports from the Jyväskylä Polytechnic 15. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.
- Hautala, A. 2011. Turistit haluavat liikkua rauhallisessa kaupungissa. Helsingin Sanomat 15.05.2011.
- Helsingin Sanomat. 2011. MEK:Suomi ei ole onnistunut kulttuurimatkailun tuotteistamisessa. 08.07.2011.
- Hämäläinen, H. 2011. Kesäreili kotimaassa. Helsingin Sanomat 10.06.2011.
- Häyry, H. & Häyry, M. 2002. Teoksessa Airaksinen, T. (toim.) Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kallionpää, K. 2011. ”Älkää pilatko Helsinkiä”. Helsingin Sanomat 12.06.2011.
- Keski-Oja, N. 2011. Äkkilähtö paratiisista. Tutkimus: Hotellien yhteiskuntavastuu. Kuluttaja 2011, 2, 20-23.

- Kohti esteetöntä liikkumista, Liikenne- ja viestintäministeriön esteettömyysstrategia 2003. Saatavilla: <http://www.transportal.fi/Hankkeet/elsa/strategia/pdf/esteettomyysstrategia.pdf>. Luettu: 20.11.2011.
- Kozak, M. & Baloglu, S. 2011. *Managing and Marketing Tourist Destinations. Strategies to Gain a Competitive Edge*. New York: Routledge.
- Lyytimäki, J. & Hakala, H. 2008. *Ympäristön tila ja suojeleminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Maailmantila. Lämpenevään maailmaan. 2009. Worldwatch-instituutti. Raportti kehityksestä kohti kestävästä yhteiskuntaa. Helsinki, Gaudeamus.
- Markkanen, K. & Juntunen, E. Satimeen jääneet turistit saivat lennon viime yönä. Helsingin Sanomat 13.09.2011.
- Martiala, K. 2011. It Invalidiliitto 4, 30-31.
- Mason, P. 2008. *Tourism. Impacts, Planning and Management*. Second edition. Oxford: Elsevier.
- Matkaan. elokuu 2011. VR:n asiakaslehti.
- Meethan, K. 2001. *Tourism in Global Society. Place, Culture, Consumption*. London: Palgrave.
- Metsähallitus 2010. Saatavissa: <http://metsa.fi/sivustot/metsa/fi/ajankohtaista/Tiedotteet2010>. Luettu: 21.11.2011.
- Middleton et al. 2009. *Marketing in Travel and Tourism*. Fourth edition. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Nevaluoma, K. 2011. Turkkilainen jalkapallo kismittää öisin. Helsingin Sanomat 31.07.2011.
- Niiniluoto, I. & Sihvola, J. (toim.) 2005. *Nykyajan etiikka. Keskusteluja ihmisestä ja yhteisöstä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Näkövammaisten Keskusliitto. Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/tietoa/esteettomyys>. Luettu 20.11.2011.
- Oinaala, S. Poliisi suojelee raivausta. Kilometrin moottorikelkkareitistä maksetaan 150 euron korvaus. Helsingin Sanomat. 05.05.2011.
- Page, S. 2007, *Tourism Management. Managing for Change*. Oxford: Elsevier.
- Palttala, P. 2011. Billnäsin ruukkiin suunnitellaan jättimäistä hotellia. Helsingin Sanomat. 24.05.2011.
- Pearce, P., Filep, S. & Ross, G. 2011. *Tourists, Tourism and the Good Life*. New York: Routledge

Pender, L. & Sharpley, R. (toim.). 2005. The Management of Tourism. London: SAGE Publications Ltd.

Pietarinen, J. & Poutanen, S. 1998. Etiikan teorioita. Helsinki: Gaudeamus.

Pietilä, E. 2011. Helsinkiin pikemminkin Eremitaasin taidetta. Helsingin Sanomat 28.08.2011.

Pike, S. 2008. Destination Marketing: An Integrated Marketing Communication Approach. Oxford: Butterworth – Heinemann.

Reilu matkailu Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.reilumatkailu.fi>. Luettu 6.7.2011.

Reliefweb. Lessons from 2004 Indian Ocean Tsunami still not learned Www-dokumentti. Saatavilla: <http://reliefweb.int/node/359479>. Luettu 20.11.2011.

Ritchie, J. R. & Crouch, Geoffrey I., CAB International 2003. The Competitive Destination, a Sustainable Tourism Perspective.

Rokka, J. 2009. Teoksessa Uusitalo, L. & Joutsenvirta, M. (toim.). 2009. Kulttuuriosaaminen. Tietotalouden taitolaji. Helsinki: Gaudeamus.

Ropponen, R. 2011. Turistibussit tervemenoa, turistit tervetuloa! Helsingin Sanomat 15.05.2011.

Salo, M. & Lähteenoja, S. & Lettenmeier, M. 8/2008. Matkailu MIPS – Matkailun luonnonvarojen kulutus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 8/2008. Helsinki: Yliopistopaino.

Skyttä, J. 2011. Karhukuvauksen turvallisuus huolettaa, Kaleva 28.08.2011.

Smith, M. 2009. The Future of Cultural Tourism in Issues in Cultural Tourism Studies. Abingdon: Routledge.

Suomalaiset tekivät lähes 4 miljoonaa vapaa-ajan matkaa.2011. Helsingin Sanomat 01.07.2011.

Suomeen ulkomailta saapuvat turistit tuntevat heikosti suomalaista kulttuuria. 2011. Helsingin Sanomat 08.07.2011.

Tikkanen, T. 2011. Ruoka-alan ammattilaisten pitäisi tuntea vakavat allergiat. Helsingin Sanomat 15.05.2011.

Touristconcern. Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.touristconcern.org.uk>. Luettu 06.07.2011.

Uusitalo, L. 2005. Teoksessa Niiniluoto, I. & Sihvola, J. (toim.) 2005. Nykyajan etiikka. Keskusteluja ihmisestä ja yhteisöstä. Helsinki: Gaudeamus.

Uusitalo, L. & Joutsenvirta, M. (toim.). 2009. Kulttuuriosaaminen. Tietotalouden taitolaji. Helsinki: Gaudeamus.

Verhelä, P. & Lackman, P. 2003. Matkailun ohjelmapalvelut. Porvoo: WSOY.

Verhelä, P. 2003. Matkailun ohjelmapalvelujen turvallisuus. Helsinki, Edita.

Vilka, L. 1993. Ympäristöetiikka: Vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista. Helsinki: Yliopistopaino.

Vesivoimalla ekologisesti eteenpäin. VR:n kuulumisia. Matkaan elokuu 2011.

Wallgren, T. 2011, Pähkinähakki keskellä elämää. Bird Life Suomi Finland 4.

Wearing, S. & Neil, J. Ecotourism. Impacts, Potentials and Possibilities. Second editions. Oxford: Elsevier.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen valmisteluprosessi. Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/e31dbd7f-b5d8-4aea-a330-a9532221c1e6>. Luettu: 20.11.2011.

Ympäristöministeriö 2011. Kestävä kehitys. Luettavissa: <http://www.ymparisto.fi>. Luettu 06.07.2011.